

TASAV BEYİN FIRTINASI TOPLANTILARI GÜVENLİK ÇALIŞMA GRUBU

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TÜRKİYE

Rapor No. 8 // 28 Temmuz 2014

Raportör:
Doç. Dr. Kürşad TURAN

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	i
GİRİŞ	1
1) TÜRK DIŞ POLİTİKASI	1
2) ULUSLARARASI SİSTEM	2
2.1) NATO – Rusya.....	3
2.2) Rusya – Ukrayna.....	4
2.3) Enerji.....	6
3) BÖLGE – ORTADOĞU	10
3.1) İran.....	11
3.2) Arap Baharı.....	12
3.3) Suriye.....	14
3.4) Kıbrıs.....	17
4) GÜVENLİK	19
4.1) Kürtler.....	19
4.2) Mülteciler.....	21
4.3) Radikal İslamcı Gruplar.....	23
SONUÇ	27
KAYNAKÇA	28

SUNUŞ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların tespiti ve bunlara yönelik alternatif çözümler oluşturulması amacıyla "Beyin Fırtınası" toplantılarına başlamıştır. Bu kapsamda, TASAV tarafından daha önce yapılan çalıştaylarda ortaya konulan öncelikler de dikkate alınmak suretiyle tüm siyasi, sosyal, ekonomik ve stratejik alan ve konular değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır.

Küresel ve bölgesel gelişmelerin Türkiye jeopolitiğini yakından ilgilendirdiği bir süreçte, iç ve dış sorunların doğru teşhis edilmesi kuşkusuz doğru stratejilerin ve politikaların uygulamaya konulabilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda gittikçe büyüme, genişleme, yayılma ve bir kısmı da kangren olma istidâdı gösteren kimi sorunlar, aynı bakış açısıyla ve geniş bir vizyonla ele alınmayı beklemekte, bütüncül ve kuşatıcı bir anlayışla değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Siyasî alanda yürütülecek kuşatıcı reform hamlelerinin yanında, ekonomik ve sosyal alanlarda da önemli reformların yapılması, Türkiye'nin hedeflediği sıçramayı yapabilmesi için elzemdir. Bu düşüncelerden hareketle TASAV tarafından gerçekleştirilecek akademisyen ve uzmanların katılacağı bir dizi beyin fırtınası toplantısı ile Türkiye'nin "iyi yönetilen" bir ülke olabilmesine bilimsel katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışmalar; yeni gelişmeleri, konunun evrensel boyutlarını, Türkiye'deki durumu, sorunları, eksiklik ve aksaklıkları değerlendiren; alternatif çözümlerin geliştirilmesini ve yeni politika önerilerini ihtiva eden; tüm meseleleri stratejik bakış açısı ile inceleyen ve diğer konularla bütünleşik olarak ele alan bir çerçevede yürütülmektedir.

Gazi Üniversitesinden Doç. Dr. Kürşad Turan'ın kaleme aldığı bu raporda, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı/kalacağı uluslararası sistemden kaynaklanan tehditler üç farklı analiz seviyesinde değerlendirilmektedir. Uluslararası sistem düzeyinde; NATO-Rusya arasındaki çekişme, Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ve enerji politikaları incelenmektedir. Bölgesel seviyede Türk dış politikasının merkezinde yer alan Ortadoğu'daki güncel gelişmeler irdelenmektedir. Son analiz seviyesini oluşturan gruplar kapsamında ise Kürtler, mülteciler ve yükselişteki radikal İslamcı gruplar analiz edilmektedir. Sonuçta; Türkiye açısından riskin her seviyede yükselişte olduğu, bunun ülke dışındaki dinamiklerden kaynaklandığı kadar yakın geçmişte benimsenen dış politikaların başarısızlığıyla da yakından ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu vesileyle, beyin fırtınası çalıştayına katılan bilim insanlarına, araştırmacılara ve uzmanlara teşekkür eder, çalışmaların neticesinde ortaya çıkardığımız objektif veri ve politika önerilerinin ilgililere ve karar alıcılara yararlı olmasını temenni ederim.

Saygılarımla,

İsmail Faruk AKSU
TASAV BAŞKANI

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TÜRKİYE

Doç. Dr. Kürşad TURAN

GİRİŞ

Geleneksel olarak Türkiye'nin konumu itibarıyla zor bir bölgede bulunduğu ifade edilir. Komşuları ve bölgesinden kaynaklanan riskler Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasının izlediği çizgide belirleyici olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye karşısına çıkan tehditlerle Batı ile kurduğu ittifaklar çerçevesinde mücadele etme yolunu seçmiş ve böylece dış politika her dönemde Batı odaklı olmuştur.

Bu çalışmada Türkiye'nin son dönemde izlediği dış politikayı değerlendirdikten sonra bunun uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkarttığı riskler ve fırsatları ele almaya çalışacağım. Bu doğrultuda iki farklı analiz seviyesinde yaşanan gelişmelerin ele alınması gerekiyor. Uluslararası sistem açısından değerlendirildiğinde Rusya'nın son dönem politikalarının ve ABD başta olmak üzere batılı devletlerin tepkilerinin Türkiye'nin konumu ve gelecekteki politikaları açısından belirleyici olmaları, bölgesel olarak bakıldığında ise artık gerçekçi bir Avrupa Birliği (AB) vizyonu kalmamış görünen Türkiye'nin odaklandığı Ortadoğu'nun özellikle dikkat edilmesi gereken bir bölge olması. Son kısımda ise Türkiye özelinde dikkate alınması gereken bazı güvenlik tehditlerini ele alacağım.

1) TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasının en belirgin özelliği Batı odaklı yapısı olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından artan Sovyet tehdidi ve Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısı dikkate alındığında bunun şaşırıcı bir tarafı yoktur. Dış politikayı belirleyenler sık sık sadece Batı'ya odaklanmaları nedeniyle eleştirilere hedef olmuşlardır. Politikaların çoğu zaman sadece tek boyutlu olduğu ve Batı dışındaki bölgeleri ihmal ettiği doğrudur, ancak bu en azından bazı dönemlerde uluslararası sistemin dayattığı koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Özellikle 1990'ların başında Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye de dış politikada daha fazla esneklik kazanmıştır. Bu esnekliğin doğal bir sonucu olarak politikalar Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya'yı dâhil edecek şekilde çok boyutlu bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda politikanın çok boyutlu hale getirilmesi sadece son on yılda benimsenen bir hedef değildir. Bu dönemlerde Ortadoğu'ya

ilginin artması bölgenin Türkiye için tarihi, ekonomik ve siyasi önemi dikkate alındığında doğal bir gelişmedir.

Politikanın çeşitlendirilme çabalarının merkezinde Batı'nın önemini kaybetmesi değil Türkiye'nin Batı'ya ve ABD'ye daha fazla yakınlaşma çabaları yer alır.¹ 1950'li yıllarda Demokrat Parti hükümetlerinin Ortadoğu'ya odaklanmalarını Sovyet tehdidi karşısında ülke güvenliğini sağlamak amacıyla NATO'ya üye olma çabasının bir parçası olarak yorumlamak gerekir. Benzer şekilde 1990'ların ilk yarısında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasının ardından Türkiye'nin yeniden Ortadoğu odaklı bir politika izlemesi yeni oluşmakta olan sistemde kendisine bir yer bulma çabasından kaynaklanmıştır.

Türk dış politikasında Ortadoğu'ya ilgi artışına neden olan bazı temel faktörlerden bahsedebiliriz: iktidar partisinin dünya görüşü, uluslararası düzeyde güvenlik endişeleri, diğer bölgelerle ilişkiler. Bütün bu faktörler dikkate alındığında AKP hükümetinin Ortadoğu'ya odaklı bir dış politika benimsemesi şaşırtıcı değildir. Son on yıllık dönemi daha önceki deneyimlerden ayıran iki önemli özellikten bahsedebiliriz. Birincisi, Ortadoğu tercihi daha önceki dönemlerde olduğu gibi pragmatik değil ideolojik nedenlerle yapılmıştır. İkincisi, Batı ile işbirliği yerine bölgede bağımsız bir aktör olarak faaliyet gösterilmeye çalışılmıştır. Buradaki en büyük problem böyle geniş kapsamlı bir politikayı yürütecek kaynaklara sahip olunmaması nedeniyle bağımlılığın ortadan kalkmaması, sadece politika ortaklarının değişmiş olmasıdır. Böylece çok yönlü olma iddialarıyla ortaya çıkan yeni politika modeli gittikçe tek boyutlu hale gelmiş, bununla kalmayıp o tek boyutta da büyük ölçüde başarısız olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu uluslararası tehditlerin tamamına yakınının Ortadoğu kaynaklı ve kendi politikalarının birer sonucu olması şaşırtıcı değildir.

Gelecek bölümlerde Türkiye'nin karşılaştığı uluslararası politika kaynaklı güvenlik risklerini ele alırken iki temel boyuta odaklanmak gerekmektedir. Bunlardan uluslararası sistem, Türkiye'nin değişen dengeler çerçevesindeki rolünü veya yakın gelecekte karşılaşılabileceği gelişmeleri ele alacaktır. Bölgesel düzeyde ise Ortadoğu kaynaklı güvenlik riskleri ve bunlar karşısında benimsenebilecek politikalar değerlendirilecektir.

2) ULUSLARARASI SİSTEM

1990'ların başında Soğuk Savaşın bitmesinin ve Sovyetler Birliği'nin parçalanmasının ardından ABD liderliğinde tek kutuplu bir yapıya dönüşen uluslararası sistem son dönemde yeni bir değişim sürecinde. Özellikle ekonomik gücü hızla artmasına rağmen bölgesi dışındaki güvenlik konularına doğrudan müdahil olmamayı tercih eden Çin bir dönem beklendiği gibi ABD liderliğine

¹ Kürşad Turan, "Changes in Turkish Foreign Policy: A Shift or a Passing Interest?" Gazi Akademik Bakış, Cilt 6, Sayı 11, Kış 2012.

meydan okumaktan en azından şimdilik kaçınır görünüyor. Diğer taraftan Rusya en azından yakın çevresinde ABD etkisini sınırlandırmaya yönelik çaba içerisinde. Bu nedenle yakın gelecekte Türkiye'nin sistem içindeki pozisyonunu belirleyecek bazı gelişmelerin dikkatle değerlendirilmesi gerekiyor. Bu gelişmeler arasında NATO'nun genişlemesi bağlamında Ukrayna-Rusya krizi ve özellikle Avrupa'ya enerji akışı konuları ön plana çıkıyor.

2.1) NATO – Rusya

1990'ların ikinci yarısından itibaren o döneme kadar varlık amacı olan Doğu Bloğu'nun çözülmesiyle NATO eski düşmanlarını da kendi bünyesine dâhil eden bir genişleme hareketini başlattı. Bu genişlemenin en önemli sonucu örgütün Doğu'ya doğru yayılarak Rusya ile komşu olmasıydı. Özellikle Afganistan'ın ABD tarafından işgali sürecinde Orta Asya'da ABD etkisinin artmaya başlamasıyla birlikte ele alındığında Rusya kendisini yeni bir çevreleme politikasının hedefi olarak görmeye ve bu gelişmelere tepki göstermeye başladı.

İlişkilerin kötüye gitmesine neden olan bir diğer gelişme ise 1980'lerden beri ABD'nin gündeminde olan füze savunma sisteminin hayata geçirilmesine yönelik gelişmelerdi. Özellikle uzun ve orta menzilli füzelere karşı bir ağ oluşturacak füze sisteminin ABD'ye büyük bir avantaj sağlayacağı düşüncesi Rusya'yı endişelendiriyordu. 2010 yılında NATO ve Rusya işbirliğine dayanan bir füze savunma sistemi oluşturmayı kabul ettiklerinde bu sistemin yapısı konusunda bir netlik olmadığından alınan karar bir iyi niyet açıklamasının ötesine geçemedi. İki yıl süren görüşmeler sonucunda iki tarafı da tatmin edecek bir formül üzerinde anlaşamadı. Görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardında Rusya'nın iki temel talebinin NATO tarafından reddedilmesi vardı. Rusya bir taraftan savunma sisteminin kapasitesi ve gelişimi hakkında ayrıntılı şekilde bilgilendirilmeyi, diğer taraftan savunma sistemini oluşturacak füzelerin kendisine yönelik olmayacağı konusunda yasal garantiler talep ediyordu.²

İki taraf arasındaki üçüncü gerilim kaynağı ise kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi çabalarına paralel olarak yürütülen nükleer silahlara sahip ülkelerin elindeki silahların azaltılması girişimi oldu.³ NATO üyesi ülkeler aşamalı bir sınırlandırmayı savunuyor ve öncelikli olarak taktik nükleer silahların sayısının azaltılmasını, ardından gelecek adımların ise Rusya'nın tutumuna göre belirlenmesi gerektiğini öne sürüyorlar. Rusya ise kendisini daha avantajlı gördüğü taktik nükleer silahları ancak daha geniş kapsamlı bir anlaşmanın parçası olması halinde sınırlandırmaya yanaşıyor.

² Steven Pifer, "NATO-Russia Missile Defense: Compromise Is Possible," Brookings, <http://www.brookings.edu/research/articles/2012/12/us-russia-nato-arms-pifer>, Aralık 2012, (Son erişim 11.06.2014).

³ A.g.e.

Bütün bu anlaşmazlıklara rağmen NATO Haziran 2014'te yaptığı açıklamada son yirmi yıldır Avrupa-Atlantik bölgesinin doğudan bir tehdit algılamadığını öne sürdü.⁴ Bu abartılı bir değerlendirme olmakla birlikte Kırım'ın Rusya'ya katılması ve Ukrayna'da yaşananların ilişkileri köklü şekilde değiştirdiği açık. Rusya'nın askeri bakımdan Avrupa'ya dönüşü olarak yorumlanabilecek bu gelişmeler ittifak açısından çok kötü bir döneme isabet etti. Öncelikli olarak orta vadede NATO doğu sınırında asker bulundurmaya zorunda kalacak. Soğuk savaş döneminde Avrupa'da bulunan ABD askeri sayısının 450.000'den 64.000'e düşmesinin ardından bu sayının yeniden artırılması gerekecek.⁵ İttifakın bu süre içerisinde genişlediği dikkate alındığında sayının daha fazla olması olası. İkinci sorun ise genişlemenin ardından üye sayısının artmasının bir sonucu olarak dar kapsamlı operasyonların onaylanması için bile üyeler arasında bir görüş birliği sağlanmasının zorlaşmış olması.⁶ Bir diğer sorun ise NATO'nun askeri bakımdan ABD'nin gücüne dayanıyor olması. Avrupalı üyelerin savunma harcamalarını kısıttığı bu dönemde örgüt bütçesinin %22'sini ABD karşılarken, ABD'nin yıllık askeri harcaması diğer bütün üyelerin toplam harcamasının dörtte üçüne karşılık geliyor.⁷ ABD'nin dünya üzerinde müdahil olduğu çatışmaları azaltma ve askeri harcamalarını sınırlandırma çabası dolaylı olarak NATO'nun etkisini de zayıflatıyor.

Bütün bu olumsuz göstergelere rağmen iki tarafın, yakın gelecekte sıcak bir çatışmada karşı karşıya gelmesi de, yeni bir soğuk savaşın başlaması da olası görünmüyor. Tarafların birbirlerine olan ekonomik bağımlılığı uygulayabilecekleri yaptırımları sınırlayan en önemli faktör. Bir taraftan Avrupa enerji ihtiyacı bakımından orta vadede Rusya'ya bağımlı ve alternatif üretme konusunda şimdilik fazla başarılı değil. Diğer taraftan Rusya ekonomisi fazlasıyla Batılı şirketlere bağımlı ve bu yaptırımları kaybetmeyi göze alabilecek kadar güçlü değil.

İçerisinde bulunduğumuz geçiş sürecinde etki alanları yeniden belirleniyor. Benzer süreçlerde sıklıkla rastladığımız gibi uluslararası sistemin değişimi çatışmaları da beraberinde getiriyor. Konumu itibarıyla bu çatışmaların büyük bir bölümünün Türkiye'nin etrafında yaşanacağını öngörebilmek zor değil. Bu nedenle önümüzdeki dönemde dış politika tercihlerinin dikkatle yapılması önem taşıyor.

2.2) Rusya - Ukrayna

Rusya ile NATO'nun ilişkileri bu çerçevedeyken Ukrayna'da Rusya'ya yakın Viktor Yanukoviç'i iktidardan uzaklaştırılmasının ardından taraflar arasındaki gerilim

⁴ Andrius Sytas ve Adrian Croft, "Ukraine Crisis Will Be 'Game Changer' for NATO," Reuters, <http://uk.reuters.com/article/2014/05/18/uk-ukraine-crisis-nato-insight-idUKKBN0DY04320140518>, 18.05.2014, (Son erişim 11.06.2014).

⁵ Carlo Davis, "NATO Is In No Position to Protect Eastern Europe From Russia," New Republic, <http://www.newrepublic.com/article/116967/nato-no-position-protect-eastern-europe-russia>, (Son erişim 11.06.2014).

⁶ A.g.e.

⁷ A.g.e.

artarak Kırım'ın Rusya'ya katılması süreci başlamış oldu. Bu müdahale sırasında bölgede anlaşmalar kapsamında konuşlandırılmış birliklerin kullanılmış olması uluslararası düzeydeki tepkilerin azalmasını sağlamadı.

2008 yılında Rusya Gürcistan'a müdahale ettiğinde ABD Gürcü yönetimiyle yakın ilişkilerine rağmen çatışmanın dışında kalmayı tercih etmişti. Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olmaya çalışan ülkeler olmaları, Batı'ya yakın rejimlerin işbaşına geçmesinin ardından NATO'nun Rusya'nın sınırlarına dayanma olasılığının ortaya çıkmış olması iki örnek arasında bazı paralellikleri ortaya çıkarıyor. Her iki durumda da hedef alınan ülkelerin etnik bakımdan bölünmüş olması ise bir başka benzerlik. Ukrayna'da önce Kırım'ın ayrılarak Rusya'ya dâhil olması, ardından da Rus nüfusun yoğun olarak bulunduğu doğu bölgelerindeki şehirlerin birer birer ayrılıkçı grupların kontrolüne geçmesi sadece bölge ülkeleri için değil ABD ve Avrupa için de daha büyük bir tehdit oluşturuyor. Bunun iki temel nedeninden bahsedebiliriz. Öncelikle Ukrayna Avrupa'ya enerji akış hattında yer aldığından burada yaşanabilecek bir kriz Avrupa'nın ihtiyacı olan enerji akışını kesintiye uğratabilir. Diğer taraftan Ukrayna sorunu çözümlense bile Rusya'nın daha batıda benzer girişimlerde bulunma olasılığı bölgedeki ülkeleri endişelendiriyor çünkü böylece Rusya etkisi NATO'nun sınırlarına dayanmış oluyor.

Ukrayna'nın etnik bakımdan bölünmüş yapısı ve Rusya yanlılarının ülkenin doğu ve güney bölgelerinde yoğunlaşmış olmaları dönemsel olarak ayrılıkçı taleplerin ortaya çıkmasına neden oluyordu, ancak Yanukoviç'in Rusya'ya yakın bir politika izlemesi nedeniyle başkanlığı döneminde bu talepler yüksek sesle ifade edilmiyordu. Kiev'de Yanukoviç hükümetinin AB ile imzalanacak ekonomik işbirliği anlaşmasını askıya almasıyla başlayan ve haftalarca süren gösteriler sonrasında hükümetin devrilmesi ve yerine 2010 devlet başkanlığı seçimlerini kaybetmesinin ardından hapis cezası alan Yulia Timoşenko'ya yakın gruplarca oluşturulan Batı yanlısı bir hükümet kurulması Rus müdahalesinin fitilini ateşlemiş oldu.⁸ Müdahalenin ardındaki bir diğer neden ise Rusya'nın Karadeniz donanmasının bulunduğu Sivastopol üssünü kaybetme endişesi olduğunu söyleyebiliriz.

Önceki bölümde de belirttiğim üzere Avrupa ülkelerinin askeri bakımdan zayıf olduğu, Polonya dışındaki bütün NATO ülkelerinin askeri harcamalarını kısıttığı bir dönemde bu müdahalenin gerçekleşmiş olması doğalgaz ihtiyacının üçte birini Rusya'dan karşılayan bu ülkelerin elini kolunu bağlamış oldu.⁹ Zaten verilen tepkilerin sınırlı olması da bunun bir göstergesi sayılabilir. İlk adım olarak NATO Rusya ile yapmakta olduğu işbirliğini sonlandırma kararı aldı ve buna paralel olarak

⁸ Doug Bandow, "Europeans Watch Ukraine and Fear Russia: They Should Take Over NATO and Europe's Defense," Forbes, <http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2014/03/10/europeans-watch-ukraine-and-fear-russia-they-should-take-over-nato-and-europes-defense/>, 10.03.2014, (Son erişim 11.06.2014).

⁹ A.g.e.

bölgede yapılması planlanan tatbikatların kapsamı genişletildi.¹⁰ Ekonomik bakımdan ise Rusya devlet başkanı Putin'e yakın olduğu öne sürülen bazı kişilerin hareketlerinin kısıtlanması, kendilerinin ve şirketlerinin mal varlıklarının dondurulması ile sınırlı kalan yaptırımlar Rusya'dan çok bazı bireyleri hedef aldı.¹¹ Rusya'ya karşı daha kapsamlı yaptırımlar uygulanması halinde bu ülkede yatırımları olan Batılı şirketlerin de zarar göreceği olması ekonomik yaptırımların sınırlı kalmasının ardındaki en önemli neden olarak görülebilir.

Krizde Türkiye açısından baktığımızda ise ön plana çıkan faktör Kırım Tatarlarının durumu. Bölgede yaşayan ve sayıları 300.000 civarında tahmin edilen Tatarlar sadece kültürel bakımdan Türkiye için değil Türk dünyasının tamamı için büyük önem taşıyor. Türkiye buna rağmen olan bitene çok sınırlı bir tepki vermekle yetindi. Bunun iki temel nedeni olabilir. Ekonomik bakımdan Türkiye-Rusya ilişkileri son yıllarda enerji ve turizm başta olmak üzere büyük gelişme sağladı. Yıllık ticaret hacminin 40 milyar dolar civarında olması Türkiye'nin tepkisini sınırlayan önemli bir faktör.¹² Bu çerçevede aşağıda ayrıntılarına gireceğim enerji bağımlılığı özellikle ön plana çıkıyor. Diğer bir faktör ise Rusya ve Türkiye'nin özellikle Karadeniz ve Orta Asya'da bazı güvenlik endişelerini paylaşıyor olmaları.¹³

2.3) Enerji

Enerji konusu gün geçtikçe önem kazanmaya devam ediyor. Mevcut enerji kaynaklarının belirli bölgelerde yoğunlaşmış olması ve enerji ihtiyacı diğerlerine göre daha fazla olan ülkelerin bu bölgeler üzerinde doğrudan kontrole sahip olmaması enerji kaynaklarının paylaşımı ve taşınmasını önemli hale getiriyor. Türkiye enerji kaynaklarıyla bu kaynakların kullanıldığı pazarların arasında yer alan ülkelere biri olması nedeniyle önemli fırsatlara sahip. Bu doğrultuda belirlenen enerji stratejisinin üç temel hedefinden bahsedebiliriz.¹⁴ Öncelikli hedef iç tüketimi karşılamak üzere ucuz, güvenilir ve kaynak çeşitliliğine sahip enerji elde etmek. İhtiyaç duyduğu enerji miktarının çok büyük bir bölümü için dışarıya bağımlı olan Türkiye gibi ülkeler için enerji akışının sürekliliğini sağlamak öncelikli bir hedef ve bu hedefe ulaşmanın tek yolu enerji kaynaklarında çeşitliliği sağlayarak dönemsel olarak ortaya çıkabilecek bölgesel istikrarsızlıklardan etkilenmemek. Stratejinin

¹⁰ Adrian Croft and Sabine Siebold, "NATO Suspends Cooperation With Russia Over Ukraine Crisis," Reuters, 01.04.2014, (Son erişim 11.06.2014).

¹¹ "Ukraine Crisis Provokes More Economic Sanctions Against Russia," CBC News, 13.05.2014, (Son erişim 14.06.2014).

¹² Lamia Adilgizi, "Old Rivals or Regional Partners: Russia, Turkey and Crimea," Al Jazeera, 16.03.2014, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/old-rivals-regional-partners-r-2014315144016585481.html>, (Son erişim 12.06.2014).

¹³ Richard Weitz, "Global Insights: Turkey's Russia Policy Put to the Test by Ukraine Crisis," World Politics Review, 18.03.2014, <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13636/global-insights-turkey-s-russia-policy-put-to-the-test-by-ukraine-crisis>, (Son erişim 12.06.2014).

¹⁴ Tuncay Babalı, "Turkey at the Energy Crossroads: Turkey, Present and Past," Middle East Quarterly, Bahar 2009, s. 29.

ikinci hedefi ise Türkiye'nin enerji piyasasını liberalleştirerek enerji üretim ve dağıtımını aşamalı olarak özel sektöre devretmek. Böylece hem üretim, hem dağıtım aşamalarında verimliliğin arttırılabileceği düşünülüyor. Bunun dolaylı bir sonucu ise zaten ihtiyaç duyduğu enerjinin büyük bir bölümünü kontrol edemeyen Türkiye'nin elindeki sınırlı miktarın kontrolünü de kaybetmesi. Son olarak, Türkiye enerji alanında önemli bir aktör olmayı hedefliyor. Kendi kaynaklarının buna imkân vermeyeceği dikkate alındığında bu hedefi gerçekleştirmenin tek yolu Avrupa'ya enerji akışının kendi toprakları üzerinden yapılmasını sağlamak. Bu konuda başarılı olsa bile sadece enerji hatlarının geçiş güzergâhında yer almanın Türkiye'yi önemli bir aktör haline getireceği oldukça şüpheli. Bugün, Türkiye ihtiyaç duyduğu enerjinin %72'sini yılda yaklaşık 54 milyar Dolar ödeyerek ithal ediyor ki bu toplam ithalatının %22'sine karşılık geliyor.¹⁵

Maalesef bu düzeyde ithalat yapan Türkiye, kaynaklarını çeşitlendirme konusunda da başarısız. Çoğu Avrupa ülkesi gibi Türkiye de enerji ihtiyaçları bakımından Rusya'ya bağımlı bulunuyor. Gazprom'un ikinci büyük müşterisi durumundaki Türkiye ihtiyaç duyduğu doğalgazın %58'ini alabilmek için yılda 31,5 milyar dolar ödüyor.¹⁶ Bu bağımlılığın yakın gelecekte ortadan kalkması da olası görünmüyor. Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi amacıyla yönelinen nükleer santral anlaşmasının da Rusya ile yapılmış olması ve anlaşmanın içeriği Rusya'ya olan bağımlılığı arttırır nitelikte. Akkuyu'da Ruslar tarafından kurulacak ve ilk aşaması 2021 yılında işlevsel hale gelecek santral için yapılan otuz yıllık kontratın ilk on beş yılında Rusya'ya alım garantili tekel hakkı veriliyor.¹⁷ Burada en önemli sorun altyapı eksikliği. Yılda 6-8 milyar Dolar yatırım gerektiren altyapının gerçekleştirilememesi halinde 2015 yılından itibaren enerji eksikliği yaşamaya başlayacak olan Türkiye parasını ödediği enerjiyi depolayamayacak.¹⁸ Böylece bir taraftan enerji ihtiyacı karşılanamazken diğer taraftan bağımlılık sürecek ve kaynak israfı doğacak.

Türkiye'nin kullanacağı enerji kaynaklarına ek olarak Avrupa'ya ulaştırılacak enerji de Türkiye açısından önem taşıyor. Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu ve Avrupa arasındaki avantajlı konumu nedeniyle üç bölgeden gelen enerjinin potansiyel yolu üzerinde bulunan Türkiye özellikle siyasi istikrarını sağlayabildiği ve bölgesindeki çatışmaların dışında kalmayı başarabildiği ölçüde avantajlı bir konumda. Enerji şirketlerinin gözünde Türkiye'yi cazip kılan iki temel özellik; ekonominin 2010 ve 2011 yıllarında yüzde ona yakın bir büyüme sağlamış olması ve genç nüfusu.¹⁹ Diğer taraftan özellikle Avrupalı enerji şirketlerinin şu ana kadar beklenen ilgiyi

¹⁵ Androulla Kaminara, "Turkey's Geo-Strategic Energy Ties to Russia," Financial Mirror, <http://www.financialmirror.com/blog-details.php?nid=1304>, 08.05.2014, (Son erişim 09.06.2014).

¹⁶ A.g.e.

¹⁷ A.g.e.

¹⁸ A.g.e.

¹⁹ "Europe Eyes Turkey as an Energy Supplier," <http://www.dw.de/europe-eyes-turkey-as-an-energy-supplier/a-17612168>, (Son erişim 09.06.2014).

göstermeme nedeni olarak yolsuzluk iddiaları ve internete getirilen yasaklamaların yarattığı tedirginlik öne sürülüyor.²⁰ Bu ortamda dört temel bölgenin ele alınması gerekiyor.

Birinci sırada hem hacim, hem de ticaretin devam etmesi nedeniyle Rusya yer alıyor. Rusya'nın Avrupa'ya yolladığı enerji miktarının artması ve Ukrayna'da yaşananlar dikkate alındığında mevcut trafiği kaldırmakta zorlanan Boğazların bu yükü taşıması pek mümkün görünmüyor ve altyapı yatırımları yapılması kaçınılmaz hale geliyor. Doğalgazı Karadeniz üzerinden Türkiye'ye aktaracak Mavi Akım ve Nabucco projeleri bu doğrultudaki girişimler arasında sayılabilir. İki projenin de yaşadığı sorunlar dikkate alındığında ancak orta vadede fayda sağlayabileceklerini söyleyebiliriz.

İkinci önemli enerji bölgesi ise Hazar Denizi havzasıdır. Burada üretilen petrol ve doğalgazın Rusya üzerinden geçmeden Avrupa'ya ulaştırılmasıyla Rusya bağımlılığının en azından bir dereceye kadar kırılacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda iki önemli proje ön plana çıkıyor. Birincisi tamamlanmış bulunan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, diğeri ise planlanan Güney Gaz Koridoru. Güney Koridoru Hazar Denizi ve Ortadoğu'dan gelen enerji kaynaklarını Trans-Anadolu Boru Hattı (TANAP) aracılığıyla Avrupa'ya ulaştırmayı hedefliyor.²¹ 32.5 milyar Euro maliyeti olan hattın inşasına 2015 yılında başlanıp dört yıl içerisinde tamamlanması amaçlanıyor.²² Tamamlandığında Şah-Deniz II havzasından 16 milyar metreküp doğal gaz taşınacak ve bunun on milyar metreküpü Avrupa'ya aktarılırken altı milyar metreküpü Türkiye'de kalacak.²³

Üçüncü önemli bölge ise Kuzey Irak Kürt Özerk Bölgesi. Burada Bağdat yönetimi ile yaşanan anlaşmazlık henüz çözülmüş değil. Kürt yönetimi ile Bağdat arasında petrol yasası üzerinden devam eden anlaşmazlık sürdüğü sürece bu boru hattından gelen petrolün satışına izin verilmesi Türkiye'yi de anlaşmazlığın içine çekebilir. Tarafların kısa sürede ortak bir zeminde buluşabileceği varsayımından hareketle Aralık 2013'ten beri Bölgesel Kürt Yönetimi günde 100.000 varil civarında petrolü Ceyhan'a pompalıyor.²⁴ Maksimum kapasitenin günde 500.000 varil civarında olduğu tahmin ediliyor ancak depolama kapasitesinin sınırlı olması nedeniyle bunun daha geniş bir kısmından henüz faydalanılamıyor.²⁵ Depoların dolmasının ardından gemilere de yüklenen petrole alıcı bulmak yaşanan anlaşmazlık yüzünden zor

²⁰ A.g.e.

²¹ A.g.e.

²² A.g.e.

²³ A.g.e.

²⁴ Can Erimtan, "Geo-Political Posturing and Pipeline Politics: Turkey as an Energy Hub," RT, <http://rt.com/op-edge/162280-turkey-erdogan-kurdish-oil-share/>, 29.05.2014, (Son erişim 10.06.2014).

²⁵ Denise Natali, "Turkey's Kurdish Oil Gamble," <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/05/turkey-kurdish-oil-gamble-risky-baghdad.html>, 29.05.2014, (Son erişim 11.06.2014).

oluyor. Bu sıkıntıları aşabilmek için Türkiye Bağdat'a iki temel garanti sunuyor.²⁶ İlk olarak petrol satışına dair uzun vadeli anlaşmalar yapmak yerine daha esnek aylık düzenlemelerin benimseneceği ve böylece bunların tarafların varabileceği bir anlaşmanın şartlarına göre değiştirilebileceği söyleniyor. İkinci olarak ise elde edilen gelirin Irak Anayasası hükümleri doğrultusunda paylaştırılacağı garantisi veriliyor. Bu güvenceler Bağdat'ı ikna etmiş görünmüyor. Bağdat hükümeti ise Türkiye'nin tavrının 2010 yılında yeniden düzenlenen 1973 tarihli petrol boru hattı anlaşmasının bir ihlali olduğunu öne sürerek konuyu uluslararası hakeme taşıırken²⁷ diğer taraftan 1946 tarihli Irak-Türkiye Dostluk Anlaşmasının da ihlal edildiği iddiasında.²⁸ Daha mevcut durum bir çözüme ulaşamamışken Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi 2017'den itibaren yılda dört milyar metreküp doğalgazı Türkiye üzerinden ihraç edeceğini ve bu miktarı 2020 itibarıyla 20 milyar metreküpe çıkaracağını öngörüyor.²⁹

Son olarak, Doğu Akdeniz'de İsrail ve Kıbrıs civarında bulunan doğalgaz rezervlerinin Avrupa'ya aktarılması konusu var. Bu iki bölgeden çıkartılacak kaynaklar için Türkiye alternatiflerden biri durumunda. Bu hatta rol oynayabilmesi için Türkiye'nin öncelikle bu iki yönetimle özellikle son yıllarda bozulan ilişkilerini düzeltmesi gerekiyor. Bu hattın güzergâhı olarak Türkiye dışında alternatifler de bulunması nedeniyle başarı şansı fazla yüksek görünmüyor. Alternatif bir yaklaşım ise KKTC açıklarındaki rezervlerin çıkartılmasına odaklanmak olabilir, ancak bu tercihin yapılması durumunda özellikle AB ile yaşanabilecek anlaşmazlıklar sonuç üzerinde belirleyici olacak.

Mevcut durumun da gösterdiği gibi Türkiye'nin yakın gelecekte bir enerji geçiş noktası olarak öneminin daha da artması olası görünüyor. Diğer taraftan bunun iki anlama gelmediği çok açık. Birincisi, bu boru hatlarının faaliyete geçmesi durumunda Türkiye'nin enerji alanında önemli bir aktör olacağını söylemek gerçekçi olmaz. Enerjinin üreticisi değil sadece geçiş yolu olmak ancak sınırlı bir etki sağlayabilir. Ayrıca, örneğin Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu toplam miktarın 250 milyar metreküp dolaylarında olduğu hesaba katıldığında Türkiye üzerinden aktarılması planlanan miktarın oldukça az olduğu ve Türkiye'nin önemli bir aktör olmasına yetmeyeceği anlaşılıyor.³⁰ İkinci önemli problem ise yukarıda da belirttiğim üzere Türkiye'nin daha kendi enerji bağımlılığı sorunlarını çözememiş ve altyapısını oturtamamışken Avrupa'nın sorunlarına çözüm olma ihtimali fazlasıyla düşük. Bu bağımlılık sorununun bir diğer sonucuna bakarsak dış politika kararlarının bağımsız bir şekilde alınamayacağını görmekteyiz ki, bu Türkiye'nin Ukrayna krizinde benimsediği pasif politikanın merkezinde yer almakta.

²⁶ Can Erimtan, "Geo-Political Posturing and Pipeline Politics: Turkey as an Energy Hub."

²⁷ A.g.e.

²⁸ Denise Natali, "Turkey's Kurdish Oil Gamble."

²⁹ "Europe Eyes Turkey as an Energy Supplier."

³⁰ A.g.e.

3) BÖLGE – ORTADOĞU

Her dönem çatışmaların merkezi olan Ortadoğu'da sistemin görece istikrarlı bir şekilde devamı İran, İsrail ve Arap devletleri arasındaki dengeye bağlıdır. Türkiye bu düzene dışarıdan dengeleyici bir aktör olarak katkıda bulunmuş ve Cumhuriyet tarihinin önemli bir bölümünde ancak bölgedeki aktörlerin daveti üzerine çatışmalarda arabulucu rolü oynamak üzere müdahil olmuştur. Son on yıl içerisinde Irak'ın işgalinin ardından İran'a yakın bir yönetimin işbaşına gelmiş olması ve İran'ın nükleer programını geliştirme çabaları bölgesel dengeleri bozmuş ve özellikle Arap ülkelerinin algıladığı tehdit düzeyini arttırmış, Sünni kimliğinin bu devletleri biraraya toplayan bir unsur olarak önem kazanmasına neden olmuştur. Daha önce kendi içinde bölünmüş bulunan Sünni devletlerin mezhepsel bir kimlik çerçevesinde toplanmaları ve Türkiye'nin de görece bağlantısızlığını terk ederek bu blokta yer almayı tercih etmesi bölgesel dengelerin sürdürülmesini zorlaştırmıştır. Bu gelişmelerin üzerine Arap Baharı olarak adlandırılan hareketlerin yarattığı belirsizlik ortamı da güvenlik endişelerini arttırır niteliktedir.

Bölgede yaşanan değişimi ve bunun yarattığı belirsizliği fırsat olarak gören Türkiye bölgesel bir lider olma hedefine ulaşmaya yönelik politikalarla etki alanını genişletmeye çalışmıştır. Libya'da Kaddafi'nin devrilmesiyle sonuçlanan olaylarda politika belirleme veya etkileme konusunda başarısız olmasının ardından Türkiye'nin dikkati devrilen rejimlerin yerine gelmesi muhtemel ılımlı İslamcı gruplar üzerinden etki etmeye dönmüştür. Bu çerçevede Tunus'ta Ennahda ve Mısır'da Müslüman Kardeşler ile yakın ilişkiler kurulmasında ve bu rejimlerin desteklenmesinde Türkiye ve Katar işbirliği yapmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından Müslüman Kardeşler ile ilişkilerini önce sınırlandırıp daha sonra kesen Suudi Arabistan ve desteklediği Selefi gruplar ise gittikçe daha açık bir şekilde rakip olarak algılanmaya başlanmıştır. Mısır'da yaşanan darbenin ardından ortak tehdidin biraraya getirdiği Sünni bloğun parçalandığından bahsedebiliriz.

Bu bölünme en açık haliyle Suriye krizinde kendisini gösterir. Başlangıçta Esad rejiminin devrilmesi ortak amacıyla hareket eden Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar bu kapsamda silahlı Sünni grupların eğitilmesi ve silahlandırılması, bazı gruplara üs sağlanması konularında birlikte hareket etmişlerdir.³¹ Anlaşmazlık noktasında ise Türkiye ve Katar birlikte hareket etmeye devam ederken Suudi Arabistan'ın desteklediği grupların farklılaştığı dikkat çekmektedir. İçerisinde bulunduğumuz bu durumun yarattığı bölgesel güvenlik risklerini İran, Arap Baharı ve Suriye olmak üzere üç başlık altında ele alabiliriz.

³¹ Nabil Noyelle, "Arab's 'Spring' or Turkey's 2Rise'?" International Policy Digest, <http://www.internationalpolicydigest.org/2012/08/10/arabs-spring-or-turkeys-rise/>, 10.08.2012, (Son erişim 08.06.2014).

3.1) İran

Son dönemde Ortadoğu’da gelişmekte olan yeni bir soğuk savaştan bahsedildiğinde genelde kastedilen ABD ve İran arasındaki anlaşmazlıklar ve etki alanları konusundaki rekabettir. Bu rekabetin konusu ise Lübnan’dan Irak’a uzanan ve Şii hilali olarak tanımlanan bölgedir. Bu rekabette Türkiye’nin geleneksel konumu ABD ile birlikte hareket etmek olmuştur. Son dönemde ise Türkiye’nin izlediği politikalar sonucu ABD’den uzaklaşmış, mezhebe dayalı ittifaklar belirleyici olarak ön plana çıkmaya başlamıştır.

Türkiye’nin İran’a karşı yaptırımlara muhalefeti, barışçı bir nükleer programa sahip olma özgürlüğüne verilen destek, diplomatik bir çözüme ulaşılması yönündeki çabaları Türkiye’nin politikasını ABD çizgisinden ayırmaktadır. Yüzeyde ilerleme kaydeden ilişkiler Türkiye ve İran arasında rekabetin son bulduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Bölge çapında rekabet İslamcı gruplar üzerinden devam etmektedir. Türkiye Müslüman Kardeşler çizgisindeki ılımlı İslam olarak tanımlanan gruplara destek verirken İran Sünni olmalarına rağmen Selefi grupları desteklemekte ve bu bakımdan Suudi Arabistan’a paralel bir politika izlemektedir.³²

İran’ın bir nükleer güç haline gelme çabaları ve buna bağlı olarak yaşanan gerilim Türkiye’nin bölgesinde çatışma olasılığı doğurması nedeniyle tehdit oluşturmaktadır. Çıkabilecek bir çatışmada zarar görecektir. Türkiye ilk sıralarda yer almaktadır. Bu bakımdan bir anlaşma sağlanması bölgede istikrarı sağlayabileceğinden Türkiye’nin yararına olacaktır. İstikrarın faydalarına sadece güvenlik açısından bakmak yanıltıcı olabilir. Türkiye-İran ticaret hacminin son yıllarda büyük bir hızla artması yaşanacak bir krizin ekonomik sonuçları da olacağını gösterir.

BM Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesi ve Almanya’nın katılımıyla varılan anlaşmayı destekleyen ülkeler arasında Türkiye bölge ülkeleri arasında tek ülkeydi. Sinan Ülgen’e göre yapılan anlaşma 2010 yılı Mayıs ayında Brezilya ve Türkiye aracılığıyla yapılan ancak yürürlüğe girmeyen anlaşmanın onaylanması anlamına gelirken aynı zamanda nükleer silahların yayılmasının engellenmesi amacına da hizmet etmektedir.³³

İran’ın nükleer programı sorununun bir anlaşmayla çözümlenmesinin Türkiye için negatif bazı sonuçlar doğurması da olasıdır ve mevcut politikanın bunları ne kadar dikkate aldığı tartışmalıdır. Bir taraftan bir anlaşmaya varılamaması halinde İran’ın gelecekte nükleer silahlara sahip olmasına kesin gözüyle bakılıyor. Bu durumda

³² Jason Pack ve Martin Van Creveld, “In the Arab Spring, Watch Turkey,” The New York Times, <http://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/in-the-arab-spring-watch-turkey.html?pagewanted=all&r=0>, 05.01.2012, (Son erişim 08.06.2014).

³³ Sinan Ülgen, “Turkey’s Iran Strategy,” Project Syndicate, <http://www.project-syndicate.org/commentary/sinan-ulgen-argues-that-by-supporting-the-interim-nuclear-agreement-concluded-with-iran-in-november-turkey-could-strengthen-its-regional-role>, 27.12.2013, (Son erişim 10.06.2014).

Suudi Arabistan, Türkiye ve Mısır'ın da nükleer silah edinmeye çalışabileceği ve bölgesel dengeleri sağlamanın imkânsız hale gelebileceği tartışılıyor. Bu bakımdan bir anlaşma yapılması İran'ın nükleer potansiyelini sınırlandırarak barışın devamlılığına katkıda bulunabilir.

Diğer taraftan, sürecin sonunda İran nükleer silahlara sahip olmasa bile yapılacak bir anlaşmanın İran üzerindeki uluslararası baskıyı hafifleteceği, böylece Türkiye'nin bölgesel liderlik iddialarını zayıflatacağı düşünülüyor.³⁴ Çünkü silahları kapsamasa bile nükleer programının varlığı İran'ın nükleer bir güç olarak tanımlanması sonucunu doğurarak Almanya, Japonya, Hollanda ve Brezilya ile aynı statüye çıkartacak ve bölgesel etkisini arttıracak.³⁵ Nükleer silah üretiminin bir adım ötesinde olması ise bölgenin büyük bir bölümü için tehdit oluşturmaya devam edecek.

İran'ın geliştirebileceği bir nükleer silah programından en çok zarar görecektir ülkelerden biri olmasına rağmen Türkiye İran'ın savaş başlığı geliştirebilmesi için ihtiyaç duyduğu zamanın uzun olmasına güvenerek hala görüşmelere zaman olduğunu ve yaptırımların cezalandırıcı bir nitelikte olmasının gereksizliğini savunuyor. Bu varsayım geçerli olsa bile silah programını geliştirmeye kararlı bir İran'ın hedefine yaklaştığı ölçüde diplomasi ve yaptırımlar kullanılarak durdurulması zorlaşacak.

Bu risklere rağmen Türkiye'nin benimsediği esnek yaklaşım önümüzdeki dönemde nükleer enerjiyi planlarının önemli bir parçası olarak görmesine bağlanabilir. Bu durumda Rusya ve Japonya ile imzalanan nükleer santral anlaşmaları Türkiye'nin ileride geliştirmeyi planladığı kendi nükleer programının ilk adımları olarak ele alınmalıdır. Böyle bir girişim çok uzun bir zamana yayılacağı için bölgesel politikalar üzerinde ne tür bir etki yapacağını şimdiden öngörmek mümkün değildir.

3.2) Arap Baharı

Ortadoğu genelinde çok sayıda otoriter rejimin devrilmesiyle sonuçlanan olaylar daha önce bahsettiğim bölgesel dengeleri önemli derecede sarsmıştır. Rejim değişikliği yaşayan ülkelerde iktidara aday olabilecek seviyede siyasi organizasyona sahip grupların başında ılımlı İslamcılar geldiğinden bunların Selefi gruplarla yaptıkları işbirliği başarıyı getirmiştir. Sünni blok içerisinde eskiye dayanan Müslüman Kardeşler çizgisinde yer alan ılımlı İslamcılar ile Selefi gruplar arasındaki bölünme iktidara gelmelerinin ardından daha belirgin bir hal almıştır. İran'ın bu çatışmaya bakış açısını yansıtan bir sınıflandırmaya göre ise Ortadoğu'daki

³⁴ Kemal Kirişçi ve Rob Keane, "Is a Deal With Iran Bad for Turkey?" The National Interest, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/01/21-deal-with-iran-bad-for-turkey-kirisci-keane>, 21.01.2014, (Son erişim 10.06.2014).

³⁵ A.g.e.

Müslümanlar dört ana gruba bölünmüş durumdadır:³⁶ Yeni Osmanlıcılar, Selefilere, Müslüman Kardeşler ve İran. Gerçekte bölünmeyi Sünni gruplar içerisinde ele almamız gerekir. Bu çerçevede ise iki temel gruptan bahsetmek daha gerçekçidir. Bir tarafta Katar ve Türkiye tarafından desteklenen ılımlı İslamcılar, diğer tarafta Suudi Arabistan tarafından desteklenen, ancak zaman zaman İran desteği de alan Selefi gruplar. İktidara gelmelerinin ardından bu iki görüş arasındaki köklü farklılıklar bu ülkelerin siyasi istikrarını sağlamasını zorlaştırmıştır. Tunus dışında kalan ülkelerde belirsizliğin hala sürmekte olmasını buna bağlayabiliriz.

Türkiye için Arap Baharı farklı bir anlam taşır. Süreç boyunca iki farklı politika uygulanmış ancak bunların ikisi de başarısız olmuştur. Tunus'ta rejimin çöküşünün çok kısa bir sürede gerçekleşmesi çoğu ülke gibi Türkiye'ye de tepki verme fırsatı tanımamıştır. Sıra Libya'ya geldiğinde müdahale tartışılırken Türkiye mevcut rejimin devamı yönünde bir pozisyon alarak dış müdahaleye karşı çıkmıştır. Bu tercihin AKP'nin o noktaya kadar uyguladığı Ortadoğu politikasıyla tutarlı olduğunu söyleyebiliriz. Libya müdahalesine kadar Türkiye rejim yapısından bağımsız olarak ülkelerle ilişkiler kurmaya ve sorunların çözümünü bu geliştirilen ilişkilerden doğacak karşılıklı bağımlılığa dayandırmaya çalışmıştır. Libya'nın bir dönüm noktası oluşturmasının ardında iki temel nedenden bahsedilebilir. Birincisi, Libya'daki gelişmeleri yönlendirmeyi başaramayan Türkiye gücünün sınırlarını kabullenerek yeniden Batılı ülkelere paralel bir konuma geçmiş ve değişimi desteklemeye başlamıştır. İkinci neden ise bu ülkelerde otoriter rejimlerin devrilmesinin ardından iktidara gelme şansı en yüksek olan grupların ılımlı İslamcılar olduğunun farkına varılmasıdır. Bu gruplarla kurulacak iyi ilişkilerin Türkiye'nin bölgedeki ülkeler üzerindeki etkisini arttıracığına ve Türkiye'nin bir model olarak bu yeni rejimlere öncülük edeceğine inanılmıştır.

Müslüman bir ülkede demokratik ve seküler bir yapının yaşatılmasına dayanan Türk Modeli küresel aktörlerin büyük bir bölümü tarafından da Ortadoğu'nun geleceği için önemli görülüyordu. Arap toplumlarında ise Türkiye ve temsil ettiği modele desteğin ancak sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Hem siyasi bir model olarak, hem ekonomik durumuyla, hem de AB ile sahip olduğu ilişkiler bakımından Türkiye bu dönemde cazip görünüyordu. Komşularla sıfır sorun politikası ve vizelerin kaldırılması da bu ilgi artışında önemli rol oynadı.³⁷

Bir görüşe göre zaten bölgedeki Türk etkisi görünenden çok daha azdı ve temelde Arap dünyasının siyasi bakımdan etkisiz olduğu, kendi liderlerini ortaya

³⁶ Muhammad Reza Hatami ve Ali Boghairy, "Competing Islamic Narratives in The Middle East," Iranian Review of Foreign Affairs, Cilt 4, Sayı 1, Bahar 2013, s. 131.

³⁷ Kemal Kirişçi, "The Rise and Fall of Turkey as a Model for the Arab World," <http://www.brookings.edu/research/opinions/2013/08/15-rise-and-fall-turkey-model-middle-east>, 16.08.2013, (Son erişim 09.06.2014).

çıkartmadığı bir döneme denk gelmişti.³⁸ Buna bağlı olarak Türkiye'nin bölge için bir model oluşturamayacağını savunanlar da vardı. Sadiki'ye göre Türkiye ve Arap dünyasında gözlemlenen İslamcılığın farklı olması nedeniyle aynı modelin uygulanması zordur.³⁹ Arap İslamcılığı teori ağırlıklıyken Türk İslamcılığı pratiğe önem verir. Böylece ideolojik derinlik farklılık gösterdiği gibi iktidara gelinmesi durumunda aynı derecede esnek davranmaları da beklenemez.

Arap Baharı sürecinde Türkiye temelde otoriter rejimlerin devrilmesi ve bunların yerine demokratik yapıların ortaya çıkması yönünde destek oldu. Ancak bu desteğin ülkeden ülkeye olduğu kadar o ülkede yaşanan gelişmelerin ne dereceye kadar Türkiye'nin tercihlerine uygun olduğuna bağlı olarak farklılık gösterdiğini gördük.⁴⁰ Mısır ve Suriye'de oldukça aktif bir şekilde rejim değişimini savunan Türkiye, Bahreyn başta olmak üzere Körfez ülkelerinde yaşanan benzer protestoları görmezden geldi. Bu yaklaşım AKP'nin desteklediğinin demokratikleşme değil Sünni İslamcı rejimler olduğunun bir göstergesiydi.

Olumlu bakış açısının zamanla ortadan kalkmaya başlamasının Kirişçi'ye göre iki temel nedeni vardı.⁴¹ Öncelikli olarak otoriter rejimlerin devrilmesinin ardından bu ülkelerde yaşanmaya başlayan çatışmalarda Türkiye çözüme destek olacak bir aracı rolü oynamak yerine taraf olmayı tercih etti. Bu Mısır ve Suriye'de çok açık bir şekilde gözlemlendi. İkinci olarak, Türkiye'de yaşanan protestolara verilen hükümet tepkisi Arap toplumlarında Türkiye'deki demokrasinin niteliği açısından soru işaretleri doğurdu.

3.3) Suriye

Diğer Arap Baharı ülkeleri gibi olayların sokak protestolarıyla başlamış olmasına rağmen bugün artık sadece iç savaş değil uluslararası bir soruna dönüşmüş olması nedeniyle Suriye'ye özel bir başlık açmak gerekiyor.

Üç yılı geçen bir süredir Esad rejimini devirmeye çalışan muhalif gruplar bu süre içerisinde ortak bir yapı oluşturamamalarının yanında sürekli olarak bölünerek bugünkü durumu ortaya çıkartmayı başardılar. Suriye'de yaşananların bu kadar farklı olmasını açıklamaya çalışırken farklı seviyelerde faktörlere bakmak mümkün. Birinci olarak Rusya, İran ve daha sınırlı bir düzeyde Çin, Libya'da yaptıkları hatayı tekrarlamayarak Esad rejimine desteklerini sürdürdüler ve BM aracılığıyla

³⁸ Steven A. Cook, "Arab Spring, Turkish Fall," Foreign Policy, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/05/05/arab_spring_turkish_fall, 05.05.2014, (Son erişim 08.06.2014).

³⁹ Larbi Sadiki, "Why Turkey Isn't a Model for the Arab Spring," Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/04/201343071614508269.html>, 04.05.2013, (Son erişim 09.08.2014).

⁴⁰ Şebnem Gümüşçü, "Turkey's Reactions to the Arab Spring," Yale Journal of International Affairs, <http://yalejournal.org/2012/05/16/turkeys-reactions-to-the-arab-spring/>, 16.05.2012, (Son erişim 09.06.2014).

⁴¹ Kemal Kirişçi, "The Rise and Fall of Turkey as a Model for the Arab World."

meşrulaştırılabilecek bir müdahalenin önünü kestiler. İkinci olarak, Libya’da olduğu gibi dış müdahalenin olmaması muhalefete yapılan yardımın dağınık olması sonucunu doğurdu. Her ülkenin kendisine yakın grupları desteklemesiyle bir taraftan grupların birleşmesine gerek kalmadı, diğer taraftan gruplar destek için birbirleriyle rekabete girmeye başladı. Üçüncü neden Esad rejiminin radikal muhalif grupları ön plana çıkartarak Batı yardımını sınırlandırmaktaki başarısıydı. El Nusra ve IŞİD gibi grupların ön plana çıkmasıyla hem rejimin terörle mücadele söylemi meşruiyet kazanmış oldu, hem de Batılı devletler silah yardımı yapmaları halinde bunun ileride kendilerine karşı kullanılmasından endişe duymaya başladılar. Son olarak 1963’ten beri yönetimde olan Baas rejiminin uyguladığı baskıcı politikalar sonucunda protestoların başladığı noktada ülke içi ve dışında çok sayıda muhalif grup vardı. Büyük bir ideolojik çeşitlilik gösteren bu gruplara bir de son dönemde rejimden kopanlar eklenince tek ortak noktaları Esad’ı devirme hedefi olan çok sayıda muhalif grup ortaya çıktı ve bunları biraraya getirmek bir yana aralarında koordinasyon sağlamak bile imkânsız hale geldi.

Bu ortamda 3 Haziran 2014 seçimlerinde Esad’ın oyların %88,7’sini almış olması aradan geçen üç yılda 160.000 kişinin ölmesine rağmen rejimin hala ülke içerisinde desteğe sahip olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanmalı.⁴² Yani Esad’ın katılımı olmadan bir çözüme ulaşma ihtimali geçmişte olduğu kadar düşük olmaya devam ediyor. Rogers’a göre son dönemde yaşanan iki gelişme yakın gelecekle ilgili bazı ipuçları içeriyor.⁴³ Bunlardan birincisi Brüksel’de Yahudi Müzesine saldırarak üç ziyaretçiyi öldüren kişinin Suriye’de savaştıktan sonra Avrupa’ya dönmüş olduğunun anlaşılması. Böylece bir taraftan Esad rejiminin teröristlerle mücadele iddiası meşruiyet kazanırken diğer taraftan Batılı ülkeler muhalif gruplara daha dikkatle yaklaşma ihtiyacı hissediyorlar. İkinci olarak, Rusya ile Suriye arasında yapıldığı söylenen silah anlaşmasının Rus desteğinin yakın gelecekte kesilmeyeceğini gösteriyor olması.⁴⁴ Bu gelişmeler dikkate alındığında rejimin orta vadede şehirler başta olmak üzere ülkenin büyük bir kısmını kontrol altına alabileceği öngörülebilir.

Suriye muhalefeti ile ilişkilere baktığımızda Suudi Arabistan ve ABD’nin ılımlı bir muhalif blok oluşturma çabalarına karşılık Türkiye ve Katar’ın kuzeyde radikal gruplara destek verdiği iddialarıyla karşılaşılıyor.⁴⁵ Suudi Arabistan açısından bu

⁴² Paul Rogers, “Syria: Regime Resilience, Rise of al-Qaeda & the Need for Diplomacy,” Informed Comment, http://www.juancole.com/2014/06/regime-resilience-diplomacy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fymbn+%28Informed+Comment%29, (Son erişim 08.06.2014).

⁴³ A.g.e.

⁴⁴ Anlaşma kapsamında kara birimlerine karşı kullanılacak 36 tane Yak-130 jeti, 12 tane MİG-29M/M2 savaş uçağının 2014 yılı sonlarına kadar teslim edilmesi planlanıyor. Paul Rogers, “Syria: Regime Resilience, Rise of al-Qaeda & the Need for Diplomacy.”

⁴⁵ Fehim Taştekin, “Turkey Sidelined by Its Arab Spring Policies,” <http://www.al-monitor.com/pulse/iw/politics/2014/03/turkey-arab-spring-syria-policies-sidelined.html>, 24.03.2014, (Son erişim 09.06.2014).

daha ılımlı pozisyonun görece yeni olduğuna vurgu yapmak lazım. Bugüne kadar oluşturulan ılımlı muhalefet bloklarının başarısızlığı düşünülünce bu durumu değiştirmenin tek yolu bu grupların muhalifler arasındaki güç dengesinde avantajlı hale gelmesi ki bunun tek yolu silah desteğinin arttırılması. Diğer taraftan Türkiye ve Katar'ın çabalarının da Irak'ta Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) eylemleri nedeniyle başarısızlığı tescillenmiş oldu.

Türkiye'nin Suriye politikasında da son bir yıl içerisinde önemli bir değişim gözlemleniyor. Mohammad Reza Noroozpoor'a göre son dönemde Türkiye'nin yeni Suriye politikası bazı bakımlardan değişmeye başladı.⁴⁶ Bu değişimi üç başlık altında topluyor: yapılan açıklamalardaki düşmanca tonun azalması; Cenevre II öncesinde Esad'ın geçiş süreci başlamadan görevden ayrılması yönündeki ön koşulda ısrar edilmemesi yönünde muhalefete telkinlerde bulunması; Rusya ve İran ile yakınlaşmaya başlarken buna paralel olarak Suudi Arabistan ile ilişkilerini daha mesafeli bir hale getirmesi. Noroozpoor bu değişimin nedenleri arasında en önemlisi olarak Türkiye'nin rejimi devirmeye yönelik çabalarının ABD ve Rusya gibi devletlerce desteklenmemesini ve başarısız olmasını sayıyor.⁴⁷ Buna ek olarak krizin yayılma olasılığı ve bunun Kürtler de dâhil olmak üzere bölgedeki gruplar üzerinde yapabileceği etki, radikal grupların bölge genelinde etkilerinin artmaya başlaması ve krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisi sayılabilir.

Türkiye'nin değişen tavrına rağmen kriz yakın gelecekte çözülebilecek gibi görünmüyor. Özellikle Cenevre-II'nin başarısızlığı ve İŞİD'in Irak'ta ilerlemeye başlamış olması krizin yayılma eğiliminde olduğunu destekler nitelikte. Rogers⁴⁸ krizi sonlandırmak için iki temel yöntem öne sürüyor. Bunlardan birincisi bölgesel aktörlerin işbirliğine dayanıyor. İran ve Körfez ülkelerinin Suriye'de destekledikleri taraflara verdikleri desteği karşılıklı olarak kısıtlamaları ve durdurmaları çatışmanın sürdürülebilirliğini azaltabilir. Ancak bir taraftan bu sürecin ABD-Rusya arasındaki görüşmelerle de desteklenmesi gerekli. Aynı zamanda geniş kapsamlı uluslararası konferansların başarısızlığı nedeniyle bu sürecin ülkeler arasında geri planda yürütülecek diplomasiye dayandırılması gerekiyor. Bu yönde bazı girişimlerin olduğu bilinmekle birlikte henüz kayda değer bir sonuca ulaşılmadığı biliniyor. Son dönemde yükselen İŞİD tehdidinin bu ülkeleri biraraya getirme olasılığı mevcut. İkinci bir yol ise ABD-İran görüşmelerinin başarıyla sonuçlandırılması ve bu gelişmelerin İran-Suudi Arabistan arasındaki görüşmelerin önünü açması. Bu yöntemin ABD-İran görüşmelerinin karmaşık yapısı nedeniyle uzun vadede başarılı olabilecek bir çözüm olmasının yanında burada da bölgesel aktörler arasında diplomasiinin başarılı olması zorunlu.

⁴⁶ Mohammad Reza Noroozpoor, "Why Turkey Backed Down from Past Positions on Syria?" Iranian Review, <http://www.iranreview.org/content/Documents/Why-Turkey-Backed-Down-from-Past-Positions-on-Syria-.htm>, (Son erişim 07.06.2014).

⁴⁷ A.g.e.

⁴⁸ Paul Rogers, "Syria: Regime Resilience, Rise of al-Qaeda & the Need for Diplomacy."

Son dönemde Irak'ta yayılmakta olan IŞİD tehdidinin de Suriye ile ilgili sonuçları olması kaçınılmaz görünüyor. Kısa vadede Irak'ta ele geçirilen silahlar, merkez bankasında ele geçirilen para ve kazanılan başarı diğer muhalif gruplara göre IŞİD'in elini güçlendiriyor. Bu IŞİD'le mücadele eden muhalif gruplar için tehdit oluşturuyor. Bugüne kadar Esad yönetimiyle fazla çatışmaya girmediği düşünüldüğünde Esad'ın lehine bir gelişme olarak yorumlanabilir. Orta ve uzun vadede ise IŞİD ve benzeri radikal tehditlerin varlığı Suriye'deki krizin bir an önce çözümlenmesi zorunluluğunu getirdiğinden anlaşma çabalarına hız kazandırabilir.

3.4) Kıbrıs

Annan Planı'nın Kıbrıs Rum Kesimi'nce reddedilmesi ve Güney Kıbrıs'ın adanın tek temsilcisi olarak AB'ye üye olarak kabul edilmesinin ardından dönemsel olarak hareketlenen görüşmelerde yeni bir döneme girmektediriz. Bu yeni sürecin ardında iki temel neden dikkat çekiyor. Bunlardan birincisi Obama döneminde Ortadoğu sorunlarına mesafeli kalmayı tercih eden ABD yönetimi iki yıl sonra gerçekleşecek seçimler öncesinde bölgedeki kötü gidişi unutturacak bir başarı elde etmeyi hedefliyor. İsrail-Filistin görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Kıbrıs sorunu bölgedeki uzun soluklu bir diğer sorun olarak dikkat çekiyor. Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan enerji rezervleri ve ABD şirketlerinin bu rekabetteki rolü dikkate alındığında ABD Başkan Yardımcısı Biden'ın Kıbrıs ziyareti daha iyi anlaşılabilir.

Önümüzdeki günlerde Kıbrıs konusunu karmaşıklarılabilecek iki gelişme var. Öncelikli konu bölgede bulunan doğalgaz rezervleri ve bunların paylaşımı. Rum Kesimi hükümetinin Akdeniz'de doğalgaz arama ve çıkartma ruhsatlarını dağıtmasına Türkiye tepki gösterdi ancak somut bir adım atmayı başaramadı. Ne KKTC açıklarındaki bölgeler için bir girişimde bulunuldu, ne de uluslararası şirketlerin arama izni anlaşmaları yapmaları engellenebildi.

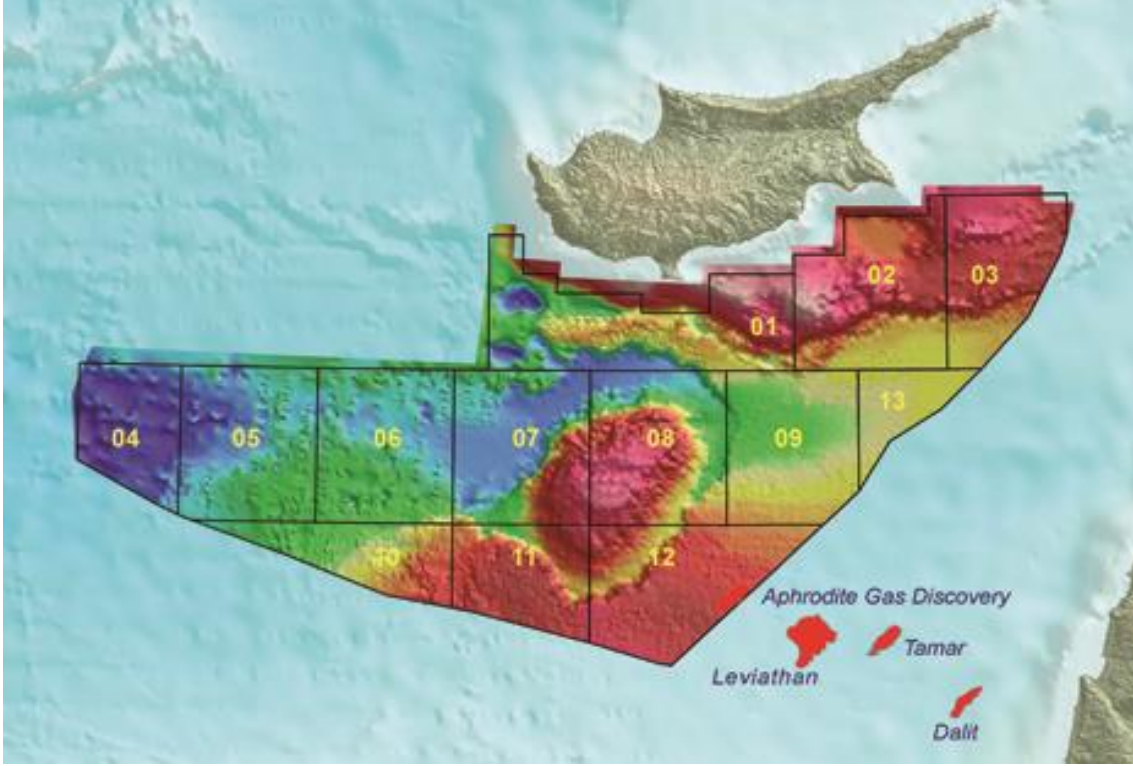
Ekim 2012 itibarıyla beş bölgede (2, 3, 9, 11, 12) arama izinleri Kıbrıs Rum Kesimi yönetimince onaylanmış durumdaydı ve geri kalan sekiz bölgenin ise aşamalı olarak ruhsatlandırılacağını açıklamıştı.⁴⁹ Tahmini rezervi 100 milyar Euro değerinde ve 226,5 milyar metre küp olan 12. bölgenin ruhsatının bir ABD firması olan Noble'a verilmesinin ardından, ikinci ve üçüncü bölgeler için İtalyan ENI ve Güney Kore'li KOGAS ortaklığıyla, dokuzuncu bölge için Fransız-Rus ortaklığı Total ENP ve 11. Bölge için Fransız Total ile görüşmelere başlanması Kıbrıs Rum Kesimi'nin temel stratejisini ortaya koyuyor.⁵⁰ Böylece AB içinden ve dışından büyük devletlerle kurulan ortaklıklar bu ülkelerin çıkarlarını Rum yönetimi ile paralel hale getiriyor.

⁴⁹ "Cyprus Approves Oil, Gas Drilling in Four Offshore Blocks," 31 Ekim 2012, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/56839/Business/Economy/Cyprus-approves-oil-gas-drilling-in-four-offshore.aspx>. (Son erişim 07 Haziran 2014).

⁵⁰ A.g.e.

İleride bu konuda çıkabilecek daha büyük bir anlaşmazlık halinde Türkiye'nin karşısına geniş bir koalisyon çıkartılarak elinin zayıflatılması amaçlanıyor

Harita 1: Kıbrıs çevresindeki petrol ve doğal gaz arama alanları⁵¹

Bir diğer konu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine verdiği 123.3 milyon dolarlık tazminat kararı. Alınan bu karar Mahkeme'nin bugüne kadar verdiği en büyük tazminat miktarı olmasıyla dikkat çekiyor.⁵² Türkiye ve KKTC kararın yasal ve adil olmadığını öne sürerek Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tanınmaması nedeniyle tazminatın ödenmeyeceğini açıkladı.⁵³ AİHM kararlarının bağlayıcı olduğu ve kararın kaybolmuş ve yerinden edilmiş kişilerle ilgili olduğu dikkate alındığında başlamakta olan görüşmelerin sonlandırılmasının ötesinde Türkiye'nin ne yapabileceği net değil.

AİHM'nin kararı zamanlama bakımından da kötü bir dönemde geldi. Bir taraftan tazminatta ısrar edilmesi halinde daha başlangıç aşamasındaki görüşmelerin zaten düşük başarı olasılığı daha azalacak. Diğer taraftan, bu kararın Rusya'nın Gürcistan ve Kırım müdahalelerine de örnek oluşturabileceğinin tartışılmaya başlanması kolay kolay gündemden düşmeyeceğinin bir göstergesi.⁵⁴ Sadece Kıbrıs konusuyla sınırlı

⁵¹ <http://www.geoexpro.com/articles/2012/08/second-cyprus-licensing-round-opens>

⁵² Julian Borger, "European Court Orders Turkey to Pay Damages for Cyprus Invasion," The Guardian, <http://www.theguardian.com/law/2014/may/12/european-court-human-rights-turkey-compensation-cyprus-invasion>, 12.05.2014, (Son erişim 10.06.2014).

⁵³ Sami Kohen, "European Court Decision Could Derail Turkey-Cyprus Talks," <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/politics/2014/05/turkey-echr-compensation-cyprus-negotiations.html>, 18.05.2014, (Son erişim 10.06.2014).

⁵⁴ Julian Borger, "European Court Orders Turkey to Pay Damages for Cyprus Invasion."

olmamak kaydıyla Türkiye'nin uluslararası örgütleri etkin kullanamaması, buralarda alınacak kararlar konusunda iş işten geçene kadar önlem almaması anlaşmazlıkların çözümü süreçlerinde sahip olduğu avantajları kaybetmesi sonucunu doğuruyor. Kıbrıs'ta AİHM kararı ve enerji kaynaklarının kullanımını engelleyememiş olması devam etmekte olan görüşmeler kadar gelecekteki çözüm girişimlerinde de karşımıza çıkacak ve tavizler vermemize neden olacak gibi görünüyor.

4) GÜVENLİK

Yukarıda ele alınan sistemsal ve bölgesel gelişmelerin yanında devlet altı birimler de Türkiye'nin güvenliği için tehdit oluşturuyor. Bu tür gruplardan kaynaklanan riskler özellikle istikrarın sürdürülmesini zorlaştırır nitelikte. Komşu bölgeler arasında en çalkantılı olan Ortadoğu'nun bu devlet-altı birimlerin de kaynağı olması şaşırtıcı değil çünkü bunların bir güvenlik tehdidi olması ancak bölgede yaşanan çatışmaların sınır-aşan nitelik kazanmasının bir sonucu.

4.1) Kürtler

Bölgede kendi devletine sahip olmamasına rağmen farklı ülkelerde geniş nüfusa sahip olan Kürtler'in bu sınır-aşan yapısı nedeniyle bir ülkede yaşanan gelişmeler diğer ülkeleri de etkiliyor. Bunun en açık iki örneğini Kuzey Irak'ta Bölgesel Kürt Yönetimi'nin oluşturulması ve Suriye iç savaşı sırasında gözlemledik. Kuzey Irak'ta 1992 yılında bölgesel hükümetin ortaya çıkmasının ardından Kürtlerin yaşadığı diğer bölge ülkelerinde de hareketlenmeler hız kazanmıştı. Suriye'de ise PYD'nin muhalif gruplar arasında Kuzey Suriye'de ön plana çıkmasıyla Kürt hareketi içerisinde yeniden farklı güç odakları arasında rekabet gözle görülür hale geldi. Çalışmanın kapsamının sınırlı olması nedeniyle burada sadece Suriye ve Irak Kürtleri ele alınacak.

Irak'ta ABD işgalinin ardından Celal Talabani'nin devlet başkanı olmasıyla Mesut Barzani'nin Kuzey Irak üzerindeki etkisinin arttığını gözlemlemiştik. Aradan geçen sürede Talabani'nin sağlık durumundaki belirsizlik Barzani'nin konumunu güçlendirirken Irak'ta Goran Hareketi'nin, Suriye'de ise PKK bağlantılı PYD'nin yükselişe geçmesi Kürtlerin yaşadığı bütün ülkelerde Barzani yanlısı gruplar olmasına rağmen bölgesel kontrolünün sınırlı kalmasına neden oldu. Özellikle son dönemde PKK'nın Kuzey Irak'ta bir siyasi aktör haline gelmeye başlaması uzun vadede Barzani için tehdit oluşturabilecek bir durum.

Gruplar arasında rekabetin artmakta olması yayılan etkinin doğal bir sonucu. Irak'tan sonra Suriye'de de bir Kürt bölgesi oluşması, böylece kontrol edilen alanın genişlemesi, Türkiye'de çözüm süreci adı altında devam eden ateşkesin PKK'nın elini rahatlatması farklı gruplar arasında güç rekabetini arttırdı ancak Kürtlerin konumunu zayıflatmadı. Bunun mümkün olmasında rol oynayan temel faktör bu ülkelerdeki rakiplerinin kendi aralarında çatışmaya girmesi ve birbirlerini

zayıflatması. Bunun son örneği Irak'ta görülebilir. Sünni Radikal IŞİD ile Şii merkezi hükümet arasında yaşanan çatışmalarda Bölgesel Kürt Yönetimi uzun zamandır kontrolü altına almaya çalıştığı Kerkük ve çevresini ele geçirmeyi başarmakla kalmadı, mevcut durumu Maliki hükümetine onaylatmayı da başardı.

Türkiye açısından bakıldığında Irak'ta yaşanan büyük başarısızlığı bir kenara bırakırsak bütün bölgesel politikanın Barzani ile işbirliği üzerine kurulduğunu görüyoruz. Türkiye sadece Kuzey Irak politikasında değil Suriye ve kendi sınırları içerisinde bile Barzani'nin aracılığına dayanan bir çizgi benimsiyor. Bu ittifakın devamı iki tarafın karşılıklı bağımlılığına dayanıyor. Bu ittifak Barzani'ye belirli bir meşruiyet sağlıyor ve güçlenmesi PKK ve PYD gibi Türkiye için daha doğrudan tehdit oluşturduğu düşünülen grupların etki alanını sınırlandırıyor. Ancak yapılan planların bugüne kadar başarılı olduğunu söylemek mümkün değil. Orta seviyede güce sahip gruplar Barzani'nin varlığını tehdit olarak algılıyorlar ve tepki gösteriyorlar.⁵⁵ Buna karşılık daha küçük gruplar Barzani hareketini altında varlıklarını sürdürebilecekleri bir şemsiye olarak görüyor. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak Erbil anlaşmasıyla PYD dışında kalan Kürt gruplar Barzani öncülüğünde Kürt bölgesi için ortak bir siyasi çözüm bulma konusunda anlaşmış.⁵⁶ Ortak bölgenin kontrolünün kimde olacağı konusu netlik kazanmamasına rağmen anlaşma PYD'nin güçlenmesinden duyulan endişeyi gösterir nitelikte.

PYD'nin güçlenmesi ve Suriye'de oluşabilecek bir Kürt bölgesini kontrolü altına alması Türkiye için de önemli bir tehdit oluşturuyor. Suriye'de PYD kontrolünde bir Kürt bölgesi oluşmasını Irak'ta yaşananlarla karşılaştırmak hatalı olur. PKK Kuzey Irak'ta yerleşmiş olmasına rağmen bölgeyi doğrudan kontrol edememesi nedeniyle hareketlerini belirlerken bazı dengeleri dikkate almak zorunda kalıyor. PYD'nin Kuzey Suriye'de bir bölgeyi kontrol etmesi durumundaysa PKK hem daha serbest hareket edebilecek, hem de Türkiye'nin kontrol altında tutması gereken sınır uzamış olacak.

Son gelişmelere göre Irak'ta IŞİD'in ilerlemesi bölge Kürtleri açısından önemli sonuçlar doğuracak gibi görünüyor. IŞİD'in Irak'ta ele geçirdiği ve Suriye'ye götürdüğü silahlar burada diğer muhalif gruplara karşı verdiği mücadelede avantajlı konuma getirecek. Bu gruplar arasında PYD de var. Kısa vadede Suriye Kürtlerinin konumunda bir zayıflama görebiliriz. Buna paralel olarak Kerkük ve bölgesinin Peşmerge kontrolüne geçmesi ise Barzani yönetiminin uzun zamandır istediği ancak başaramadığı bir şeydi. Özellikle IŞİD'in kalıcı olmadığını varsayacak olursak bu

⁵⁵ Denise Natali, "Erdoğan Mishandles Kurdish Files," <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/01/turkey-kurds-erdogan-barzani-balance-pyd-pkk-krk.html>, 08.01.2014, (Son erişim 09.06.2014).

⁵⁶ Aliza Marcus, "Kurds in the New Middle East," The National Interest, <http://nationalinterest.org/commentary/kurds-the-new-middle-east-7377>, 22.08.2012, (Son erişim 11.06.2014).

gelişmeler orta vadede Irak içerisinde Kürtlerin ve özellikle Barzani'nin konumunu güçlendirecek.

Bu rekabetten kim galip çıkarsa çıksın Türkiye'nin yararına bir sonuç olması olası görünmüyor. Farklı ideolojik kökenlere sahip olmalarına rağmen bu grupların hedefleri bölge çapında Kürtleri biraraya getirecek bir yapının oluşturulması. Bu bağımsız bir devlet formatında olmasa bile bölge ülkelerinin toprak bütünlüğü ve egemenliği için kısıtlamalar anlamına geliyor ve çatışma olasılığını artırıyor.

4.2) Mülteciler

Türkiye özellikle Avrupa'ya geçiş yolu üzerinde önemli transit ülkelerden biri. Bu bakımdan yıllardır mülteci sorunlarıyla uğraşan bir ülke olmasına rağmen mültecilere sağlanan imkânlar bakımından BM ve AB raporlarında Türkiye'den övgüyle söz ediliyor. Bu konuda bir ayrıma gidilmesi gerekli. Türkiye'yi transit yolu olarak kullanan mülteciler genellikle Asya ve Afrika'nın çeşitli ülkelerinden gelen küçük gruplar olduğundan yarattıkları zorluklar başa çıkılabilecek düzeyde.

Bölgesel çatışmaların ardından ortaya çıkan mülteci dalgaları ise farklı bir kategoride ele alınmalı. Bu grupların yüksek sayılarda sınırı geçip bir ülkeye sığınmaları bir taraftan o ülkenin imkânlarını zorlarken, diğer taraftan güvenlik başta olmak üzere muhtelif tehditler yaratabiliyor. Türkiye bu tür bir mülteci dalgasıyla 1990'ların başında Birinci Körfez Savaşı'nın ardından karşılaşmış, çözümü BM ve ABD desteğiyle Irak'ın kuzeyinde güvenli bir bölge yaratmakta bulmuştu. Buna rağmen mülteci dalgasının önemli ekonomik ve güvenlik sorunlarına neden olduğunu görmüştük.

Suriye iç savaşının neden olduğu mülteci dalgası çok daha yüksek seviyelerde. Bugün tam olarak kaç Suriyelinin Türkiye'de bulunduğu bilinmemekle birlikte BM'in kaydı altında bulunanların sayısı 800.000 civarında ve bunların sadece 200.000 kadarı kamplarda yaşıyor.⁵⁷ Geri kalanların ise ülke geneline dağıldığı biliniyor. Suriye krizi nedeniyle mülteci kabul eden ülkeler arasında Türkiye'nin yükünün kayıtlı olmayan mülteciler dikkate alındığında diğer ülkelere göre daha fazla olduğu düşünülüyor.⁵⁸

Suriye krizinin yakın gelecekte çözümlenme ihtimalinin zayıf olması ve ülke genelinde yaşanan yıkımın düzeyi dikkate alındığında sayıları bir milyona yakın tahmin edilen Suriyelilerin orta vadede Türkiye'de yaşamaya devam edecekleri anlaşılıyor. Türkiye'yi transit noktası olarak kullanan mültecilerin hedefinin Avrupa olması bunların daha ılımlı karşılanması sonucunu doğuruyor. Çatışmadan kaçarak

⁵⁷ Semih İdiz, "Turkey's Endless Syrian Refugee Crisis," Al Monitor, 29.04.2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/04/syrian-refugees-hurt-turkish-economy.html>, (Son erişim 12.06.2014).

⁵⁸ A.g.e.

Türkiye'ye sığınanlar ise kalıcı olma potansiyeline sahip ve zaman geçtikçe buldukları bölgelerdeki yerel halkla gerilimler yaşanması kaçınılmaz.

Bu endişeleri doğrular nitelikte bazı Suriyeliler geri dönüş umutlarını kaybettiklerini söyleyerek kendilerine Türkiye'de bir gelecek yaratmaya çalışıyorlar.⁵⁹ Krizin başlangıcında Suriyeliler "misafir" olarak niteleniyor, resmi istatistiklerde turist statüsünde sayılıyorlardı.⁶⁰ Aradan geçen sürenin uzaması ve bu "misafirler" in bir yaşam düzeni oluşturması bu statünün gelecekte değişebileceğinin bir işareti. Bu yönde en basit örnek Türkiye'de doğan bebeklerin durumu. Bugüne kadar -ki Nisan 2011 ile Kasım 2013 arasında kamplarda doğan bebek sayısı 6.000'dir- bu bebeklere doğum belgesi verildi ancak ailelerin ileride bir noktada Suriye'ye dönmesi halinde Türkiye doğumlu bebeklerin vatandaşlık durumunun bazı karışıklıklara neden olma ihtimali var.⁶¹

Bu gibi teknik bazı zorlukları son dönemde Türkiye'nin farklı köşelerinde yaşanan gerilimlerle birlikte ele aldığımızda uzun vadeli bir stratejiye duyulan ihtiyaç açık bir şekilde ortaya çıkıyor. Eğer bu doğrultuda belirlenmiş bir strateji varsa bile hükümet bu konuda bir açıklama yapmaktan kaçındığından, bilinmiyor ve sorunun çözümüne bir katkıda bulunmuyor.

Her mülteci krizinde olduğu gibi burada da geleceğe yönelik üç temel seçenek var.⁶² Bütün taraflar için ideal çözüm mültecilerin ülkelerini terk etmesine neden olan krizin sona ermesinin ardından kendi istekleriyle ülkelerine geri dönmeleri. Suriye'deki gelişmeler dikkate alındığında ne krizin sona ermesi olası görünüyor, ne de yaşanan yıkımın ardından kaçanların ülkelerine gönüllü olarak dönmesi. İkinci seçenek mültecilerin diğer ülkelere kabul edilmeleriyle yükün uluslararası sistem tarafından daha dengeli bir şekilde paylaşılması. Bu doğrultuda eldeki sayılar cesaret verici olmaktan uzak. 2013 yılında ABD 100'den az mülteci kabul ederken, Almanya 18.000, İsveç 12.000, diğer AB ülkeleri 15.000 mülteciye kapılarını açtılar.⁶³ Geriye kalan tek seçenek ise mültecilerin buldukları ülkelere entegre edilmesi. Burada daha şimdiden ortaya çıkan toplumsal gerilimlerin yanında bazı yasal zorluklar da var. Mevcut yasalara göre sadece Türk kökenine veya kültürüne

⁵⁹ Ayla Albayrak ve Joe Parkinson, "Syrian Refugees Give Up Hope of Returning Home: Turkish Officials Looking for Long-Term Strategy," The Wall Street Journal, 26.03.2014, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304418404579463310602552356>, (Son erişim 12.06.2014).

⁶⁰ A.g.e.

⁶¹ Muhannad Nader, "The Plight of Syrian Refugees in Turkey," The Syrian Observer, 26.02.2014, <http://syrianobserver.com/Features/Features/The+Plight+of+Syrian+Refugees+in+Turkey>, (Son erişim 12.06.2014).

⁶² Kemal Kirişçi, "Syrian Refugees in Turkey: Bracing for the Long Haul," Brookings, 20.02.2014, (Son erişim 12.06.2014).

⁶³ A.g.e.

sahip kişilere yerleşme izni veriliyor.⁶⁴ Özellikle içerisinde bulunduğumuz seçim sürecinde bu konuda bir düzenleme yapmak siyasi açıdan büyük riskler taşıyor.

Suriyeli mülteciler konusunda geleceğe yönelik net bir stratejiye sahip olmayan Türkiye'nin Irak'ta yaşanan çatışmanın devamı halinde buradan gelebilecek bir mülteci dalgasını daha kaldıracabilmesi mümkün görünmüyor. Zaten ekonomik bakımdan zorlanan ve toplumsal gerilimlerin de ortaya çıkmaya başladığı bu ortamda Irak kaynaklı bir mülteci dalgası Türkiye'nin fazlasıyla hassas iç istikrarını test edebilir.

4.3) Radikal İslamcı Gruplar

Radikal İslamcı gruplardan bahsederken özellikle El Kaide ve bağlantılı gruplar ön plana çıkıyor. Afganistan ve Pakistan bölgesinde bulunan El Kaide Merkez'in yanında dört temel bölgesel kanattan bahsedebiliriz: Yemen merkezli El Kaide Arap Yarımadası; Somali merkezli El Şebab; Kuzey ve Batı Afrika'da El Kaide İslami Mağrip ve özellikle Şubat 2014'te IŞİD ile bağlantıların kesilmesinin ardından El Nusra Cephesi.⁶⁵ Bu beş grubun düzenledikleri saldırılara baktığımızda 2007 yılından itibaren sayının hızlı bir yükselişe geçtiğini görüyoruz. 2007'de 100 olan saldırı sayısı 2010 yılında 400'e ulaşıyor, 2013 yılında ise 900'ün üzerine çıkıyor.⁶⁶ Bu saldırıların büyük bölümünün ise El Kaide kollarının sorumlu oldukları bölgelerde gerçekleştirildiğini görüyoruz. Zaten IŞİD ile El Kaide Merkez örgütü arasında yaşanan anlaşmazlığın temelinde de IŞİD'in etki alanını genişletme çabası yer alıyor.

Bu grupların dışında iki temel kategoriden daha bahsedebiliriz. Birinci olarak El Kaide ile doğrudan bağlantısı olmayan fakat aynı ideoloji ve yöntemleri benimseyen gruplar. Bunlar genellikle içinde buldukları ülke ile sınırlı ve fazla güçlü olmayan gruplar. İkinci olarak ise El Kaide çizgisinde olmayan ancak radikal İslami görüşe sahip olan Selefi gruplar var. Bu grupların özellikle Arap Baharı'nın ardından değişim geçiren ülkelerde etkin olmaya başladıklarına şahit olduk. Toplamda radikal İslamcı grupların sayısının hızla artmakta olduğunu görüyoruz.

⁶⁴ A.g.e.

⁶⁵ Seth G. Jones, "A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists," RAND Corporation Report, 2014, Washington DC: RAND.

⁶⁶ Seth G. Jones, "A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists," RAND Corporation Report, 2014, Washington DC: RAND, s. 35.

Tablo 1: Dünya Genelinde Selefi Gruplar (1988-2010)⁶⁷

Yıl	Grup Sayısı	Yıl	Grup Sayısı
1988	3	2001	20
1989	4	2002	22
1990	6	2003	23
1991	7	2004	24
1992	7	2005	25
1993	8	2006	26
1994	11	2007	28
1995	12	2008	28
1996	13	2009	30
1997	14	2010	31
1998	17	2011	40
1999	18	2012	46
2000	19	2013	49

El Kaide'ye bağlı veya bağımsız çok sayıda radikal İslamcı örgütün bölgemizde faaliyet gösteriyor olması Türkiye için başlı başına bir risk iken Türkiye'nin Suriye muhalefetine radikalleşmesi ve radikal savaşçıların bu ülkeye akışı konusunda önemli bir rol oynuyor olması riski arttırıyor. Türkiye hakkındaki iddiaların iki boyutu bulunuyor. Bir taraftan Türkiye'nin radikal gruplara güvenli üs sağladığı, militanlara silah ve eğitim verdiği öne sürülüyor. Human Rights Watch'ın Ekim 2013 tarihli bir raporunda Türkiye'nin Suriye'ye geçerek Esad rejimine karşı savaşacakların sınırı geçişine izin vermenin yanında bu kişilere silah ve para desteği de sağladığı belirtiliyor.⁶⁸ Bu iddialar AKP hükümeti tarafından reddediliyor.

İkinci iddia ise Türkiye'nin uluslararası savaşçıların kendi topraklarından geçerek Suriye'de aralarında radikallerin de bulunduğu muhalif gruplara katılmasına izin verdiği yönünde. Toplamda tahminen 2.000-5.500 Avrupalı cihatçının savaşmak üzere Suriye'ye geçtiği öne sürülürken bunların büyük bir bölümünün Türkiye üzerinden hedeflerine ulaştıklarına inanılıyor.⁶⁹ Türkiye bu iddiaları yalanlarken bu kişilerin Avrupa ülkelerinden ayrılırken engellenmesi gerektiğini savunuyor. Hükümet verilerine göre bugüne kadar 4.000 kişi radikal İslamcı olmaları nedeniyle Türkiye'ye girmelerine izin verilmezken 1.100 Avrupalı ise aynı nedenle tutuklanarak ülkelerine geri yollanmış bulunuyor.⁷⁰ Avrupa kaynaklı militanlara Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın başka bölgelerinden gelenleri de eklediğimizde ortaya çıkan sayı oldukça yüksek. Avrupa dışında kalan ülkelere gelen radikallerin ise Hatay üzerinden Suriye'ye geçişi CNN tarafından

⁶⁷ Seth G. Jones, "A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists," RAND Corporation Report, 2014, Washington DC: RAND, s. 27.

⁶⁸ A.g.e.

⁶⁹ "European Jihadists Use Turkey as Transit Country," DW, <http://www.dw.de/european-jihadists-use-turkey-as-transit-country/a-17632725>, (Son erişim 12.06.2014).

⁷⁰ A.g.e.

belgelenmişti.⁷¹ Burada adı geçen insan kaçakçılarından birisi ise IŞİD adına çalışıyor olması ve 400 kişinin sınırı geçmesine yardımcı olmasıyla dikkat çekiyordu.⁷² Benzer şekilde Fehim Taştekin, Hatay CHP Milletvekili Mehmet Ali Edipoğlu'ndan elde ettiği verilere dayanarak geniş gruplar halinde gelen yabancı savaşçıların Suriye'ye geçiş yaptığı örneklerin yanı sıra silah akışı hakkında da bilgi veriyor.⁷³

Türkiye'nin geçişe izin vermesi konusunda eleştirilmesi çok anlamlı olmamakla birlikte silah ve para yardımı yapıldığı çok daha ciddi. Özellikle Katar ve Suudi Arabistan finansmanı ile radikal grupların desteklendiği iddialarının doğru olması demek bu ülkelerin Esad rejimini ne pahasına olursa olsun devirmek için her türlü yöntemi kullanmaya hazır olduğunu gösterir. Burada dikkat çekici olan, bu yöntemin açık bir şekilde işe yaramaması. Radikal gruplar üzerinden bir mücadele verilmesi bir taraftan Esad rejiminin terörle mücadele iddiasına meşruiyet kazandırarak pazarlıklarda elini güçlendiriyor. Diğer taraftan bu radikal grupların ılımlı muhalefetle savaşıyor olması mücadelenin başarı şansını azaltıyor ve Batılı ülkelerin muhalifleri desteklemesini zorlaştırıyor. En önemlisi ise Katar ve Suudi Arabistan'ın çatışma bölgesine mesafesi düşünüldüğünde ağırlıklı olarak Türkiye'yi ilgilendiriyor. Bölgedeki radikal grupların faaliyetleri istikrarı olumsuz etkilediğinde çatışmanın içine çekilme riski en yüksek olan ülkelere Türkiye.

Bu bağlamda IŞİD'in Irak'taki ilerlemesi önemli. ABD'nin Irak'ı işgali ile Irak El Kaidesi olarak ortaya çıkan örgüt 2010 yılında El Bağdadi'nin liderliğine kadar mücadelesini Irak'la sınırlandırmıştı. Suriye'de çatışmaların başlamasıyla birlikte ortaya çıkan ve El Kaide bağlantılı olan El Nusra Cephesi ile birlikte hareket ediyordu. Nisan 2013'te o zamanki adıyla Irak İslami Devleti (İİD) bir açıklama yayınlamaya el-Nusra Cephesi'nin kendilerinin bir ürünü olduğunu ilan etti. Bu açıklamanın önemli olma nedeni el-Nusra Cephesi'nin bağımsız hareket etmek yerine IŞİD'in etki alanını genişletme amacıyla oluşturulduğunu göstermesiydi. Bu El Kaide Merkez tarafından sıklıkla eleştirildi, iki örgütün birleşme girişimleri yasaklandı ve yeni adıyla IŞİD'in faaliyetlerini kendi alanı olan Irak'la sınırlandırması istendi.

Şubat 2014'te El Kaide'nin merkez yapısı Irak-Şam İslami Devleti (IŞİD) ile bağlarını kestiğini açıkladı. Bu açıklamanın temelinde IŞİD'in Irak'ta başlayarak Suriye'de sürdürdüğü sivillere yönelik şiddet kampanyalarının yanında diğer Suriye'li direnişçi gruplarla çatışmaya girerek rejimin elini güçlendirmesi görülüyor.⁷⁴ El Kaide Merkez'den kopuş noktası olarak bu tarihi ele alabiliriz. IŞİD'in bu çağrılarını

⁷¹ Nick Patton Walsh, "The Secret Jihadi Smuggling Route Through Turkey," CNN, 05.11.2013, (Son erişim 12.06.2014).

⁷² A.g.e.

⁷³ Fehim Taştekin, "Radical Groups Operate on Turkey's Border," Al Monitor, 17.10.2013, (Son erişim 12.06.2014).

⁷⁴ "Jihadists v Jihadists," The Economist, <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2014/02/al-qaeda?src=rss>, 06.02.2014, (Son erişim 08.06.2014).

dikkate almaması El Kaide bağlantılı gruplardan bazılarının merkezi otoriteye rakip çıkabileceği anlamına geliyor. Bu derece güçlenmelerini ise Suriye’de verdikleri mücadele karşılığında elde ettikleri yardımlara bağlamak mümkün.

Mayıs 2014’te Eyman el Zevahiri tarafından kaydedildiği öne sürülen bir ses kaydında Suriye’de mücadele eden İslamcı grupların biraraya gelerek birbirleriyle savaşmak yerine Şiiler’i hedef almaları istendi.⁷⁵ Aynı kayıta IŞİD liderlerinden mücadelelerini Irak’a odaklamaları ve el-Nusra Cephesi’nin ise IŞİD yerine rejimle mücadele etmesi istendi. Haziran ayında IŞİD’in Irak’ta başlattığı harekatı bu talimatın bir sonucu olarak görmek hatalı olur. Bu noktada iki örgütün amaçları arasında önemli bir farklılık var. El Kaide hücre örgütlenmesini benimserken IŞİD bir devlet kurmaya çalışıyor. Ayrıca Irak’taki gelişmeler IŞİD’in Suriye’den vazgeçtiği anlamına gelmiyor. Ele geçirilen silahların bir bölümü Suriye’ye yollanarak orada zayıflamaya başlayan konumlarını güçlendirmekte kullanılıyor.

El Nusra Cephesi ve benzer çizgide yer alan örgütlerin Aralık 2012’de ABD tarafından terör örgütleri listesine dâhil edilmesinin ardından benzer bir adım Türkiye tarafından ancak Haziran 2014’de atıldı. Bu adım Türk Dış Politikasında bir değişimin göstergesi olarak yorumlanabilir. Karar Obama yönetiminin Suriye muhalefetine verdiği desteği arttırma kararı almasının ardından geldi. Biraz gecikmeli de olsa Türkiye radikal grupların kendi güvenliği için tehdit oluşturduğunun farkına varmış görünüyordu. Ancak yeni politika IŞİD’i memnun etmemişti ve kalıcı olmadı. Musul’da Türk Konsolosluğunun basılması ve çalışanların rehin alınmasının ardından El Nusra Cephesi ve bazı bağlantılı örgütlerin Türkiye tarafından terör listesinden çıkartıldığını gördük.

Irak’ta geniş bölgelerin uzun vadede IŞİD kontrolünde kalması mümkün görünmüyor. Mevcut kontrol diğer bazı gruplarla yapılan hassas ittifaklara dayanıyor ve uzun vadede sürdürülmesi ideolojik farklılıklar yüzünden mümkün değil. Ancak IŞİD geri çekilmeye başladığında elinde El Kaide Merkez örgütünün hayal bile edemeyeceği kadar silah ve finansal kaynak bulunacak. Önemli olan nokta bu kaynakların hangi amaçla kullanılacağı. Eğer terörün finansmanına odaklanılırsa bu kolayca erişebildikleri ülkeler başta olmak üzere bütün bölge ülkeleri için risk oluşturacak.

Bu açıdan ele aldığımızda önümüzdeki dönemde Türk dış politikasının radikal örgütler tarafından rehin alındığını söylemek abartılı olmaz. Bağlantılı olarak yoğun militan trafiğinin yarattığı güvenlik tehditleri de Türkiye içinde ve dışında artma eğiliminde olacak gibi görünüyor.

⁷⁵ Yousuf Basil, Mohammed Tawfeeq ve Ray Sanchez, “Al Qaeda Boss Ayman al-Zawahiri Calls for Halt to Jihadist Infighting,” CNN, <http://edition.cnn.com/2014/05/03/world/meast/ayman-al-zawahiri-message-syria/index.html?eref=edition>, 03.05.2014, (Son erişim 08.06.2014).

SONUÇ

Çatışma bölgelerinin merkezinde yer alan Türkiye için dış politikada risklerle karşı karşıya kalmak yeni bir durum değildir. Bu nedenle bugüne kadar dış politikanın belirlenmesinde bazı hassas dengelerin gözetilmesi zorunlu olmuştur. Soğuk Savaş boyunca sistemin kutuplaşması ve Türkiye'nin Batı odaklı bir dış politika izlemesi Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların dışında kalmasını mümkün kılan en önemli faktördür.

1990'lara gelindiğinde ise farklı bölgelerle ilişkilerin kurulmasıyla çok boyutlu bir dış politika benimsenmiş ve öncelik ekonomik işbirliğine verilerek ideolojik farklılıklar ikinci plana itilmeye çalışılmıştır. AKP döneminde dış politikada çok yönlülük iddiasıyla yola çıkmasına rağmen kısa süre içinde Ortadoğu odaklı bir çizgi benimsenmiştir.

Özellikle Arap Baharı'nın yarattığı otorite boşluğundan faydalanmaya çalışan Türkiye bölgede gelişmeleri etkileyen bir aktör olmaya çalışmış, AKP ideolojisine yakın gruplar desteklenerek rejim değişikliği yaşanan ülkelerde iktidara gelmeleri için çalışılmıştır. İslam tabanlı bu politika Türkiye'yi Sünni Körfez ülkeleriyle aynı çizgide buluşturmuş ve ortaya çıkan politikalar mezhep odaklı olmuştur. Böylece dış politikada belirleyici olan ABD bağımlılığı yerini Katar başta olmak üzere Körfez ülkelerine bağımlılığa bırakmıştır. Sonuçta Türkiye belirleyici bir aktör olamamakla kalmayıp kendisini çatışmaların merkezinde bulmuştur. Bölgede daha etkin olmak iddiasıyla yapılan tercihler dış politikanın hemen her alanda başarısız olmasına ve ülke itibarının hiç olmadığı kadar zayıflamasına neden olmuştur. Bu ortamda yaşanan gelişmeler ve enerji başta olmak üzere birçok alanda dışa bağımlılık Türkiye'yi bağımsız bir politika izleyemez hale getirmiştir. Orta ve uzun vadede atılan bu yanlış adımların sonuçları Türkiye için sadece uluslararası alanda değil ülke içinde de güvenlik riskleriyle karşı karşıya kalmasına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adilgizi, Lamia, "Old Rivals or Regional Partners: Russia, Turkey and Crimea," Al Jazeera, 16.03.2014, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/old-rivals-regional-partners-r-2014315144016585481.html>, (Son erişim 12.06.2014).
- Albayrak, Ayla ve Joe Parkinson, "Syrian Refugees Give Up Hope of Returning Home: Turkish Officials Looking for Long-Term Strategy," The Wall Street Journal, 26.03.2014, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304418404579463310602552356>, (Son erişim 12.06.2014).
- Babali, Tuncay, "Turkey at the Energy Crossroads: Turkey, Present and Past," Middle East Quarterly, Bahar 2009, s. 25-33.
- Bandow, Doug, "Europeans Watch Ukraine and Fear Russia: They Should Take Over NATO and Europe's Defense," Forbes, <http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2014/03/10/europeans-watch-ukraine-and-fear-russia-they-should-take-over-nato-and-europes-defense/>, 10.03.2014, (Son erişim 11.06.2014).
- Basil, Yousuf, Mohammed Tawfeeq ve Ray Sanchez, "Al Qaeda Boss Ayman al-Zawahiri Calls for Halt to Jihadist Infighting," CNN, <http://edition.cnn.com/2014/05/03/world/meast/ayman-al-zawahiri-message-syria/index.html?eref=edition>, 03.05.2014, (Son erişim 08.06.2014).
- Borger, Julian, "European Court Orders Turkey to Pay Damages for Cyprus Invasion," The Guardian, <http://www.theguardian.com/law/2014/may/12/european-court-human-rights-turkey-compensation-cyprus-invasion>, 12.05.2014, (Son erişim 10.06.2014).
- Cook, Steven A., "Arab Spring, Turkish Fall," Foreign Policy, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/05/05/arab_spring_turkish_fall, 05.05.2014, (Son erişim 08.06.2014).
- Croft, Adrian ve Sabine Siebold, "NATO Suspends Cooperation With Russia Over Ukraine Crisis," Reuters, 01.04.2014, (Son erişim 11.06.2014).
- "Cyprus Approves Oil, Gas Drilling in Four Offshore Blocks," 31 Ekim 2012, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/56839/Business/Economy/Cyprus-approves-oil-gas-drilling-in-four-offshore.aspx>, (Son erişim 07.06.2014).
- Davis, Carlo, "NATO Is In No Position to Protect Eastern Europe From Russia," New Republic, <http://www.newrepublic.com/article/116967/nato-no-position-protect-eastern-europe-russia>, (Son erişim 11.06.2014).
- Erimtan, Can, "Geo-Political Posturing and Pipeline Politics: Turkey as an Energy Hub," RT, <http://rt.com/op-edge/162280-turkey-erdogan-kurdish-oil-share/>, 29.05.2014, (Son erişim 10.06.2014).
- "Europe Eyes Turkey as an Energy Supplier," <http://www.dw.de/europe-eyes-turkey-as-an-energy-supplier/a-17612168>, (Son erişim 09.06.2014).
- "European Jihadists Use Turkey as Transit Country," DW, <http://www.dw.de/european-jihadists-use-turkey-as-transit-country/a-17632725>, (Son erişim 12.06.2014).
- Gümüüşçü, Şebnem, "Turkey's Reactions to the Arab Spring," Yale Journal of International Affairs, <http://yalejournal.org/2012/05/16/turkeys-reactions-to-the-arab-spring/>, 16.05.2012, (Son erişim 09.06.2014).
- Hatami, Muhammad Reza ve Ali Boghairi, "Competing Islamic Narratives in The Middle East," Iranian Review of Foreign Affairs, Cilt 4, Sayı 1, Bahar 2013, s. 129-155.
- İdiz, Semih, "Turke's Endless Syrian Refugee Crisis," Al Monitor, 29.04.2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/04/syrian-refugees-hurt-turkish-economy.html>, (Son erişim 12.06.2014).

- Jihadists v Jihadists," The Economist, <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2014/02/al-qaeda?fsrc=rss>, 06.02.2014, (Son erişim 08.06.2014).
- Jones, Seth G., "A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists," RAND Corporation Report, 2014, Washington DC: RAND.
- Kaminara, Androulla, "Turkey's Geo-Strategic Energy Ties to Russia," Financial Mirror, <http://www.financialmirror.com/blog-details.php?nid=1304>, 08.05.2014, (Son erişim 09.06.2014).
- Kirişçi, Kemal, "The Rise and Fall of Turkey as a Model for the Arab World," <http://www.brookings.edu/research/opinions/2013/08/15-rise-and-fall-turkey-model-middle-east>, 16.08.2013, (Son erişim 09.06.2014).
- Kirişçi, Kemal ve Rob Keane, "Is a Deal With Iran Bad for Turkey?" The National Interest, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/01/21-deal-with-iran-bad-for-turkey-kirisci-keane>, 21.01.2014, (Son erişim 10.06.2014).
- Kirişçi, Kemal, "Syrian Refugees in Turkey: Bracing for the Long Haul," Brookings, 20.02.2014, (Son erişim 12.06.2014).
- Kohen, Sami, "European Court Decision Could Derail Turkey-Cyprus Talks," <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/politics/2014/05/turkey-echr-compensation-cyprus-negotiations.html>, 18.05.2014, (Son erişim 10.06.2014).
- Lie, Øystein, "Second Cyprus Licensing Round Opens," Geo ExPro, Cilt 9, Sayı 2, 2012, <http://www.geoexpro.com/articles/2012/08/second-cyprus-licensing-round-opens>, (Son erişim 07.06.2014).
- Marcus, Aliza, "Kurds in the New Middle East," The National Interest, <http://nationalinterest.org/commentary/kurds-the-new-middle-east-7377>, 22.08.2012, (Son erişim 11.06.2014).
- Nader, Muhannad, "The Plight of Syrian Refugees in Turkey," The Syrian Observer, 26.02.2014, <http://syrianobserver.com/Features/Features/The+Plight+of+Syrian+Refugees+in+Turkey>, (Son erişim 12.06.2014).
- Natali, Denise, "Erdoğan Mishandles Kurdish Files," <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/01/turkey-kurds-erdogan-barzani-balance-pyd-pkk-krgh.html>, 08.01.2014, (Son erişim 09.06.2014).
- Natali, Denise, "Turkey's Kurdish Oil Gamble," <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/05/turkey-kurdish-oil-gamble-risky-baghdad.html>, 29.05.2014, (Son erişim 11.06.2014).
- Noroozpoor, Mohammad Reza, "Why Turkey Backed Down from Past Positions on Syria?" Iranian Review, <http://www.iranreview.org/content/Documents/Why-Turkey-Backed-Down-from-Past-Positions-on-Syria-htm>, (Son erişim 07.06.2014).
- Noyelle, Nabil, "Arab's 'Spring' or Turkey's 2Rise?" International Policy Digest, <http://www.internationalpolicydigest.org/2012/08/10/arabs-spring-or-turkeys-rise/>, 10.08.2012, (Son erişim 08.06.2014).
- Pack, Jason ve Martin Van Creveld, "In the Arab Spring, Watch Turkey," The New York Times, <http://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/in-the-arab-spring-watch-turkey.html?pagewanted=all&r=0>, 05.01.2012, (Son erişim 08.06.2014).
- Pifer, Steven, "NATO-Russia Missile Defense: Compromise Is Possible," Brookings, <http://www.brookings.edu/research/articles/2012/12/us-russia-nato-arms-pifer>, Aralık 2012, (Son erişim 11.06.2014).
- Rogers, Paul, "Syria: Regime Resilience, Rise of al-Qaeda & the Need for Diplomacy," Informed Comment, http://www.juancole.com/2014/06/regime-resilience-diplomacy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fymbn+%28Informed+Comment%29, (Son erişim 08.06.2014).

- Sadiki, Larbi, "Why Turkey Isn't a Model for the Arab Spring," Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/04/201343071614508269.html>, 04.05.2013, (Son erişim 09.08.2014).
- Sytas, Andrius ve Adrian Croft, "Ukraine Crisis Will Be 'Game Changer' for NATO," Reuters, <http://uk.reuters.com/article/2014/05/18/uk-ukraine-crisis-nato-insight-idUKKBN0DY04320140518>, 18.05.2014, (Son erişim 11.06.2014).
- Taştekin, Fehim, "Radical Groups Operate on Turkey's Border," Al Monitor, 17.10.2013, (Son erişim 12.06.2014).
- Taştekin, Fehim, "Turkey Sidelined by Its Arab Spring Policies," <http://www.al-monitor.com/pulse/iw/politics/2014/03/turkey-arab-spring-syria-policies-sidelined.html>, 24.03.2014, (Son erişim 09.06.2014).
- Turan, Kürşad, "Changes in Turkish Foreign Policy: A Shift or a Passing Interest?" Gazi Akademik Bakış, Cilt 6, Sayı 11, Kış 2012.
- "Ukraine Crisis Provokes More Economic Sanctions Against Russia," CBC News, 13.05.2014, (Son erişim 14.06.2014).
- Ülgen, Sinan, "Turkey's Iran Strategy," Project Syndicate, <http://www.project-syndicate.org/commentary/sinan-ulgen-argues-that-by-supporting-the-interim-nuclear-agreement-concluded-with-iran-in-november-turkey-could-strengthen-its-regional-role>, 27.12.2013, (Son erişim 10.06.2014).
- Walsh, Nick Patton, "The Secret Jihadi Smuggling Route Through Turkey," CNN, 05.11.2013, (Son erişim 12.06.2014).
- Weitz, Richard, "Global Insights: Turkey's Russia Policy Put to the Test by Ukraine Crisis," World Politics Review, 18.03.2014, <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13636/global-insights-turkey-s-russia-policy-put-to-the-test-by-ukraine-crisis>, (Son erişim 12.06.2014).